

5

Diff. 2039 (5.)

DE
M. PACUVII DULOESTE.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

UNIVERSITATE LITTERARIA BEROLINENSI

AD SUMMOS

IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CARESSENDOS

DIE XXII. IULII A. MDCCCXXVI.

HORA X.

PUBLICICE DEFENDET

HENRICUS STIEGLITZ

AROLSA WALDECCENSIS

SEMINARII REGII PHILOLOGICI BEROLINENSIS NUPER SODALIS.

OPPONENTIBUS:

HENRICO CAR. RHEINWALD, PH. DR.

GUILELMO DE TIGERSTRÖM, I. U. DR.

FRIDERICO AUGUSTO ROSEN, PH. DR.

BEROLINI,

TYPIS AUG. GUIL. SCHADII.

„Utinam integrum exstaret grande illud Pacuvii drama, et
intercidissent potius languentes aliquot atque elumbes recentio-
rum foetus!“ —

BROUKHUSIUS ad Propert. IV, 1, 115.

PROOEMIUM.

Si ulla in re locum tenet proverbium: *ex ungue leonem*, praecipue valet in fragmentis, quae ex vetere Romanorum tragoedia, sparsa quidem hic illic et specie parum luculenta, re tamen ipsa egregiorum nobis servata sunt ingeniorum documenta. Tantum enim abest, ut de neglecta apud Romanos tragoedia *), vel de rei semel coeptae parvis incrementis **), vel de deficiente Romanos ad hoc poëseos genus indole, qualia omnes fere, qui hac de re dixerunt, viri docti proferunt, querendum sit, ut iis adstipulandum esse censeam, qui memores egregiarum, quae ad nos pervenere, reliquiarum, vindicare tragoediam Romanis diligenter studuerunt ***), et qui haec studia *longe patentem honoris et gloriae campum, materiem artis largam et vix ab uno exhauriendam* ****) esse monuerunt. Certe non spernendam aetas, quae talibus insignis est fragmentis, poëtarum seriem habuerit necesse est. Quae quo

*) Torkill. Baden, de causis neglectae a Romanis tragoediae. Gottingae 1789, 8.

**) Henricus Planck, in Prolegomenis ad Ennii Medeam, Gottingae 1807, 4.

***) A. G. Lange, vindiciae tragoediae Romanae. Lipsiae 1823, 4.

****) Naekius, in commentatione de Pacuvii Dulo-
reste, quam lectionum Bonnensium catalogo hiemis 1822—
23. praemisit. 4.

accuratius cognovi, eo vehementius adamavi, eo maioris semper aestimavi. Quanta enim in Accio sublimitas, quanta in Naevio audacia, quanta in Pacuvio gravitas dignitasque, quanta in omnibus illius aetatis poëtis animi et ingenii vis elucet! Lingua etiam prisca, licet horrida interdum atque dura, gravitate longe superat recentiore, quamvis elegantior et politior. Quare magnopere dolui, haec fragmenta tamdiu a Viris doctis esse neglecta, quorum nonnulli quidem ea collegerunt, nemo vero ita concinnavit, ut satis perspicui possit eorum praestantia atque magnificentia. Itaque, cum vehementer optarem, ut aliquis vero rei amore incitatus iis tractandis operam adhiberet, subnatum est consilium, meas ipsius vires, licet fortasse nondum pares tanto operi, ad vindicias tragoediae Romanae applicandi, eiusque fragmenta denuo examinata ita componendi, ut quae sit singularum fabularum ratio et qualis poëtarum natura, ex ipsis appareret eorum reliquiis rectiusque perspicui posset. Hanc mihi positam existimabo curriculi litterarii metam.

In Pacuvii igitur Duloreste tirocinium ponere statui, a quo ad ceteras eiusdem poëtae fabulas, deinde auctis in ipso labore viribus ad reliquos antiquae Romanae tragoediae auctores transirem. Quod consilium exequenti utinam mihi contingat, ut aliquando in me quadret id, quod Iulianus Barada de Hieronymo Columna praedicavit, illum, secum ut viveret, e tumulo extulisse Ennium! —

DE M. PACUVII VITA
ET
SCRIPTIS.

DE M. P. A. C. U. V. I. T. A.

ET

S. O. R. I. T. I. S.

I.

MARCUS PACUVIUS natus est Brundisii ¹⁾ circa annum Urbis conditae quingentesimum trigesimum quartum, ante Christum natum ducentesimum vigesimum ²⁾, eadem patria qua Quintus Ennius Rudiensis, cuius sorore fuit genitus ³⁾. De eius educatione nihil nobis

1) Hieronymus in Chron. Euseb. p. 138, A. ed. Burdigal. 1604, fol. In ed. Veron. 1740. p. 576.

2) Cic. Brutus, 64: „Quaquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut et cum multo maioribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur. Ut Accius iisdem Aedilibus ait se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset.“ Atqui Accius natus est (Hieronym. in Chron. Euseb. Ol. CLX.) Serrano et Mancino Coss. A. U. 584. A. Chr. 170.

3) Plin. h. n. XXXV, 4.: „Proxime celebrata est in foro boario aede Herculis Pacuvii Poëtae pictura. Ennii sorore genitus hic fuit, clarioremque eam artem Romae fecit gloria scenae.“ Hieronymus quidem l. l. (numero Eusebiano MDCCCLX, Olympiadis CLVI. anno IV. vel secundum al. Mss. 156, 3.): „Pacuvius Brundusinus tragoediarum scriptor clarus habetur. Ennii poëtae ex filia nepos, vixitque Romae quoad picturam exercuit ac fabulas venditavit.

traditum; neque hoc refertur, ad quod usque vitae tempus in patria urbe vixerit, antequam Romam se conferret. Romae non tantum poësin, sed etiam picturam, eamque non sine laude, exercuit ⁴⁾). Laelio familiariter usus est ⁵⁾), neque dubito quin etiam alii viri illustres illius temporis cum eo versati sint. Itaque consuetudo virorum excellentium, quos plurimos procreaverat urbs ad orbem terrarum subigendum infante Pacuvio iamiam sese accingens, ac per ipsas calamitates novis viribus aucta, horum igitur virorum consuetudo nativam ingenii Pacuviani excelsitatem non potuit non augere. Quales inde fructus ceperit, etiamsi ne verbum quidem de gravitate, qua pollet, sententiarum, de verborum pondere, auctoritate personarum, de vi ac veritate, qua rerum altissimarum descriptione animum auditorum commovit, scriptores nobis tradi-

Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit.“

Ceterum Pacuvius non potuit Ennii nepos esse ex filia; etenim is non amplius novemdecim annis Nostrum aetate antecessit, natus Q. Valerio, C. Mamilio Coss. A. U. 515. A. Chr. 239. cf. Gell. XVII., 21.

Scaliger etiam praetermisit verba: *Ennii ex filia nepos*. Libri Parmenses mss. duo illa tantum legunt verba: *ex filia*.

4) Plin. h. n. et Hieronym. ll. ll.

5) Cic. de Amic. 7 sub persona Laelii: „hospitis et amici mei M. Pacuvii nova fabula.“

dissent, tot egregiarum fabularum reliquiae satis ostenderent.

Grandi iam aetate et morbo corporis diutino affectus Tarentum concessit ⁶⁾. De anno mortis nihil constat. Eum prope nonagenarium obisse legimus apud Hieronymum ⁷⁾.

II.

Non tantum a viris suo aevo claris, sed postero etiam tempore ⁸⁾ magni Romae habitus est Pacuvius, et in ipsa aurea, quam dicunt, Romanae poësis aetate praeter Horatium eiusque amicos, qui illis prioris aevi ingeniis magnum apud populum amorem invidebant, nemo fuisse videtur, quin gloriam qua dignus erat ei concesserit. Illi enim ipsi nihil aliud opprobrio ei facere potuerunt, quam quod omnibus illius aevi poëtis vitio datur, quod limam non satis adhibuerint; vim tragicam iis qui tragoediam excoluerunt non magis abiudicare potuere

6) Gell. XIII, 2.

7) Hieron. l. l. Unde apparet eum A. U. 620. adhuc vixisse. Vide infra ad Duloresten.

8) Heinsius ad Vellei. Paterc. I, 17. tom. II. p. 649. ed. Ruhnken. patere dicit ex Suetonio, Accii et Pacuvii dramata Neronianis quoque temporibus non sine multo applausu in scenis exhibita fuisse. At in Suetonio semel tantum reperitur nomen Pacuvii, in vita Caesaris cap. 84, ubi laudatum legimus illum ex Armorum iudicio verum, de quo

quam comicis comicam⁹⁾. Ita Persius verucosam appellat Pacuvii Antiopam¹⁰⁾, quam

postea sermo erit; Accii nomen ne semel quidem. Fefelisse memoriam credimus virum doctissimum, illius in vita Neronis cap. 11. loci recordantem, ubi Suetonius *inductam esse et Afranii togatam* narrat, *quae Incendium inscribitur*. Infestior illis tragicis est Martialis ad Chrestillum XI, 91. ubi iocose scribit amico:

„Attonitusque legis terrai frugiferae,
Accius et quicquid Pacuviusque vomunt.“

9) Horat. ep. II, 1, 166. Ibid. vs. 57. sqq. 170. sq. Idem in ep. ad Pisones 289. Neque in hoc uno opprobrio, quod litura, quam elegantiam dicimus, caruerint antiqui, de Pacuvio consensisse Romanos, videmus e Vellei. Pat. II, 9, quem audi: „Clara etiam per idem aevi spatium fuere ingenia, in togatis Afranii, in tragoediis Pacuvii atque Accii, usque in Graecorum ingeniorum comparisonem evecta, magnumque inter hos ipsos facientis operi suo locum Ennii (hoc nomen, quod excidisse videtur, ab Heinsio restitutum probat Ruhnken. l. l.), adeo quidem, ut in illis limae, in hoc pene plus videatur fuisse sanguinis.“ Ad haec cf. Cic. Or. II, cuius verba ad totam hac de re litem diiudicandam optima sunt haec: „In omni re difficillimum est, formam (quae *κατακτῆς* Graece dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum: *Pacuvio*, inquit alius; *omnes apud hunc ornati elaboratique sunt versus*: multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio. Varia enim sunt iudicia, ut in Graecis, nec facilis explicatio, quae forma maxime excellat.“

10) Pers. Sat. I, 77. — Inter vituperatores Pacuvii fuit etiam Lucilius, quod monet Gellius XVII, 21, ac videmus in ipsis eius Sat. XXIX, 63. ed. Dousae p. 81, ubi leguntur verba: „Utrum tristis contorto aliquò ex Pacuviano exordio.“ Hoc versu infra iterum utemur.

Cicero ¹¹⁾ non parvi pendit. Cicero quoque, licet multis in locis laudibus efferat Pacuvium, male eum locutum esse dicit ¹²⁾. Haec tamen reprehensio nihil aliud respicit, quam in singulis verbis negligentiam. Quare etiam Asinius Pollio, magni ille animi vir in tempore Romanae civitatis iam depravatissimo, summusque in omni re antiquae simplicitatis atque gravitatis sectator ¹³⁾, non solum tragoediis, sed etiam orationibus suis Accium atque Pacuvium exprimere non haesitavit ¹⁴⁾. Eoque minus premendae sunt parvae quaedam maculae in illis; nam nihil naturae est convenientius, quam ut ea aetate, qua lingua primum excolitur, nondum politus ab omni parte stet sermo. Neque hoc alienum est ab ubertate, quam propriam ei tribuit Varro ¹⁵⁾.

11) Fin. I, 2.

12) Brut. 74.

13) De eo Quintilian. X, 1, 113: „Asinius Pollio a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit saeculo prior.“

14) Quintilian. X, 1, 8. dicit, ab Asinio proximisque libenter Pacuvii ceterorumque eiusdem aevi poetarum inseri versus, summa non eruditionis modo gratia, sed etiam venustatis. Cf. Dialog. de Oratoribus cap. 21, ubi M. Aper non leni vituperatione hanc ob imitationem Asinium carpit. Ita Auct. ad Herenn. IV, 4 rationem potius imitantium quam eius, quem imitari dicuntur, reprehendere voluisse videtur.

15) Apud Gellium VII, 14.

Quodsi, M. Apri oratoris iudicium ¹⁶⁾ sequentes, *veterno inquinatum* eum dicere vellemus, non minus iniuria hoc faceremus, ac si nostrae patriae antiquiores poëtas vituperare vellemus ob rudem elocutionem; nam ita locuti sunt homines illis temporibus; vel si Britanni Chaucero suo vel Spensero soloecum obsoletumque sermonem vitio verterent. Quare Quintiliani iudicium ¹⁷⁾ de illius aevi poëtis maxime est laudandum, qui, „Ceterum,“ inquit, „nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse.“

Non raro apud antiquos *docti* cognomine praeditus est Pacuvius ¹⁸⁾ cum ob magnam, ut videtur, mythologiae cognitionem, quae Propertio etiam hoc cognomen dedit, tum propter animum philosophiae addictum, quae tum Romae florere coepit. Nam philosophiam illorum poëtarum aetate Romam immigrasse constat, etsi fallitur Gellius ¹⁹⁾,

16) In Dialogo de Oratoribus cap. 20.

17) Institutt. X, 1, 97.

18) Horat. ep. II, 1, 55:

„*Ambigitur quoties, uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti.*“

cf. Quintilian. l. I. k.: „Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.“

19) Gell. XVII, 21. extr.: „lisdemque temporibus Diogenes Stoicus et Carneades Academicus et Critolaus Pe-

qui Pacuvii florem post legationem Diogenis, Carneadis, et Critolai ponit, quo anno Noster sexaginta quinque annos natus erat.

ripateticus ab Atheniensibus ad Senatum Populi Romani, negotii publici gratia legati sunt. Neque magno intervallo postea Q. Ennius, et iuxta Caecilius, et Terentius, ac subinde et Pacuvius, et Pacuvio iam sene Accius, clariorque tunc in poëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit.“ Legatio obtigit P. Scipione II. M. Marcello II. Coss. A. U. 599. A. Chr. 155, ut docet Cic. Acad. II, 45. Errores Gellii notarunt Intpp.

Neque vero offendamus apud Gellium in Pacuvio post Terentium commemorato, qua in re illum etiam A. G. Schlegel secutus est, sententia in praelectionibus de arte dramatica tom. II. p. 16. prolata, ubi Pacuvium et Accium post Plautum et Terentium floruisse narrat. Nam etsi Pacuvii natales Terentium fere 26 annis antecedunt, cum Terentius obierit Cn. Dolabella, M. Fulvio coss. A. U. 595, postquam nondum quintum atque trigesimum egressus annum in Graeciam profectus est (Sueton. vit. Ter.), unde efficitur natum eum esse circa A. U. 560; et idem Andriam primam fabulam docuit M. Marcello, Cn. Sulpicio coss. A. U. 588 (didascal. Andr.), Pacuvio annos nato 54: tamen quodammodo etiam recentior est Noster, propter magnam, quam attigit, aetatem, cum nunquam desierit fabulas agere. Cf. verba Ciceronis not. 2. apposita, ita pergentis: „Sic Hortensius non cum suis aequalibus solum, sed et mea cum aetate, et cum tua, Brute, et cum aliquanto superiore coniungitur.“ Adde quae M. Aper profert in Dialogo de Oratoribus cap. 17. — Simili modo accidit in Isocrate, ut inter antiquiores et seniores Graecorum oratores temporibus diversissimis nobis occurrat. Ita fortasse posterorum aliquis non minus miraretur, qui legeret Goethium post Schillerum floruisse, cum hic decem annos minor natu sit illo.

In ipsis quoque fragmentis Pacuvium, quamquam in versu a Gellio ²⁰) servato:

„*Odi ego homines ignava opera et philosopha sententia*“

dicit, si respicimus eius versus ab auctore ad Herennium ²¹) laudatos, non omnino liberum a philosophando invenimus.

III.

In *tragoedia* Pacuvium maximas meruisse laudes et plurimum viguisse, testantur et veterum de eo dicta ²²), et ipsius re-

20) Noctt. Att. XIII, 8. Hunc versum Zetho attribuendum esse in Antiopa ostendit Cic. de Orat. II, 37: „Miror, cur philosophiae, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris“ cet. cf. Cic. rep. I, 18: „Atque idem (Aelius Sextus), multum enim illum audiebam et libenter, Zethum illum Pacuvii nimis inimicum doctrinae esse dicebat: magis eum delectabat Neoptolemus Ennii, qui se ait philosophari velle, sed paucis, nam omnino haud placere.“ Apud Horat. ep. I, 18, 42. Zethus dicitur severus.

21) Auct. ad Herenn. II, 23. De quibus versibus vide quae diximus ad fragm. XX.

22) Uti Caecilium comoediae, ita cum Accio Pacuvium tragoediae principes habuerunt Romani. Cic. opt. gen. oratt. cap. 1: „Itaque licet dicere et Ennium summum epicum poëtam, si cui ita videtur, et Pacuvium tragicum et Caecilium fortasse comicum.“ De Caecilio cf. Volcat. Sedigit. apud Gell. XV, 24. et Varronem Parmenone apud Non. s. v. poscere, quorum ille: „Caecilio palmam Statio dō comicam,“ hic: „In argumentis Caecilius poscit palmam.“ De Pacuvio et Accio cf. loca supra laudata, praecipue Horat. ep. II, 1, 55. (ibid. v. 59: Caecilium gravi-

liquiae. Fabulae eius, e quibus fragmenta ad nos pervenerunt, praeter *Duloresten*, memorantur hae: *Anchises*, *Antiopa* ²³), *Armorum iudicium*, *Atalanta* ²⁴), *Chryses*, *Hermiona*, *Iliona*, *Medea* ²⁵), *Niptra* ²⁶), *Paulus*, *Periboea*, *Teucer*. Caetera, quae non adscripto fabulae nomine exstant fragmenta, non omnia ad illas referri possunt, sed ea partim ad alias eiusdem fabulas, quarum nomina perierunt, pertinuisse necessarium est.

tate, Terentium arte vincere dicit). Vellei. Paterc. II, 9. Cui adde I, 17: „— in Accio circaque eum Romana tra-goedia est.“

23) *Antiopam* ad eas pertinere fabulas, quas de Graecis expressit, testis est Cic. Fin. I, 2.

24) Hanc fabulam Nonius v. *praegreditur* sub nomine Tantali laudat, unde recentiores peculiarem fabulam *Tantalum* in catalogum receperunt. Ceterum apud Nonium corrigendum videtur *Atalanta*, quod, ut bene animadvertitur in Elencho Nonii Merceriani p. 578, *evincent vel ipsa verba ibi loci citata, quae aptissime congruunt Atalantae*. De *Chryse* infra diximus.

25) Pro *Medea* alii *Medum* nominant, ita ut adhuc dubium sit, num utramque an alterutram tractaverit fabulam Pacuvius. Mihi videntur ad Medeam pertinere, quae sub duplici hoc nomine laudantur fragmenta; neque enim video, cur potius ad soccum cum Delrio, quam, ut ex ipsis patet, ad cothurnum ea referam.

26) Haec nonnumquam nomine *Niptris* laudatur, qui error ortus esse videtur ex ablativo nominis variis locis laudato sine alio additamento. Haec fabula Odysseae diem ultimum tractavit. Qua de re, ut de singulis praecedentibus fabulis, plura dicentur suo loco.

In tragoediis Pacuvium non solum palliatam, sed etiam togatam praetextatamque tractavisse ipsum nomen *Pauli*, e quo servata habemus fragmenta ²⁷), nobis persuadet.

Comoedias quoque Nostri appellant scriptores, pauca afferentes fragmenta, e *Mercatore*, *Pseudone*, *Tarentilla*, *Tuniculariis*, quae, ut ipsa nomina docent, comoediae potius quam tragoediae sunt. Quare nolim cum Bothio ²⁸) Merceri sententiae de Nostro ²⁹) adstipulari, Pacuvium comoedias non magis scripsisse quam tragoedias Terentium. Ut enim per se non absonum est magnum poëtam tragoediae aequae ac comoediae parem esse ³⁰), quamquam exempla huiusmodi apud Graecos habemus pauca, inter Romanos

27) Fragmenta Pauli reperiuntur apud Non. vv. progenii. nivit. Gell. Noctt. Att. IX, 14. Priscian. l. VI. init. Macrobian. Sat. 6, 5. De tragoedia praetextata cf. Diomed. p. 487 Putsch.

28) p. 142. fragmm. tragg. ad Pseudonem.

29) Mercer. p. 211. in notis ad Nonium.

30) Quid, quod Plato etiam contendit ita necesse esse! In cuius Symposio extr. dicit Socrates: Τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός εἶναι κωμῳδίαν καὶ τραγῳδίαν ἐπίσασθαι ποιεῖν, καὶ τὸν τέχνη τραγῳδοποιὸν ὄντα καὶ κωμῳδοποιὸν εἶναι. Graecos talia non tulisse ostendunt Aristophanes et Agathon obdormiscetes. Apud recentiores nihil frequentius. Ad Platonis sententiam recte intelligendam comparare licet eiusd. Legg. lib. VII. p. 816. Steph. (757. Bekker.), Ἄνευ γὰρ γελοίων τὰ σπουδαῖα καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία μαθεῖν μὲν οὐ δυνατόν. etc.

tamen praeter Pacuvium Ennius et Naevius et Accius comicis atque tragicis adnumerantur, licet nullus eorum in utroque poëseos genere parem laudem demeruisse videatur ³¹). Itaque fidem non derogandam esse censeo iis, qui Pacuvium etiam comoedias scripsisse tradunt ³²). Diomedes praeterea ³³) loquitur de Pacuvii et Ennii *saturis*, quae alio loco laude non ornantur ³⁴). Ceterum quod Fabricius dicit ³⁵), Pacuvium laudari in numero epigrammatum scriptorum, referri videtur ad epitaphium, quod sibi ipse composuit.

IV.

In tractandis argumentis duplex Romanorum poëtarum ratio fuit, altera magis,

31) Nisi fortasse Naevius duplicem hanc sibi comparavit gloriam. Huic enim ingeniosissimo poëtae a Sedito tertius locus inter comicos concessus est; neque, si eius tragoediarum reliquias adspicimus, post Pacuvium et Accium proximam palmam facile ei denegare poterimus.

32) Fulgentius in Non. Merc. p. 562. s. v. *Blaterare*: „Pacuvius *Pseudone comoedia* inducit Sceparnum servum ancillae dicentem: Ni ego te“ cet.

33) Diomed. p. 482. apud Putsch: — „olim carmen, quod ex variis poëmatibus constabat, Satura vocabatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius.“

34) Porphyryon. ad Horat. Sat. I, 10., 56: „— Item Ennium, qui quatuor libros Saturarum reliquit, ac Pacuvium huic generi versificationis non suffecisse.“

35) Fabricius bibl. lat. tom. II. p. 201.

altera minus Graecorum exemplis accommodata; etenim Cicero ³⁶⁾ alterum genus narrat *ad verbum Graecos expressisse*, alteri adnumerat eas fabulas, in quibus non verba, sed vim Graecorum expresserint Romani ³⁷⁾; postremo a Graecis Horatio teste prorsus recesserunt scriptores praetextatarum et togatarum ³⁸⁾. Pacuvium quoque liberiores illam rationem et ab ipsius ingenio profectam secutum esse docet Duloresses, in quo quamvis eandem materiem tractaverit quam Euripides in Iphigenia Taurica ³⁹⁾, tamen peculiari ratione absolvit rem propositam, ut novum carmen eum composuisse nemo, qui rem perspectam habeat, negare possit. Et hoc est eiusmodi, ut aptissime hic adhiberi possint Horatii verba ⁴⁰⁾:

*„Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quis
Speret idem, sudet multum, frustra que laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.“*

36) Fin. I, 2. ibid. cap. 3. cf. Horat. ep. II, 1, 164: „Tentavit quoque rem digne si vertere posset“ (sc. Romanus). Id. ep. ad Pisones v. 285. sqq.:

*„Nil intentatum nostri liquere poëtae;
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausu deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas, vel qui docuere togatas.“*

37) Academ. quaest. I, 3. At Cicero de re eadem aliis locis paulo aliter sentire videtur.

38) Horat. ep. ad Pis. v. 288.

39) Vide partem secundam huius libelli.

40) Ep. ad Pis. v. 240. sqq.

Nonne idem faciens in eadem re summum artis fastigium adsecutus est Goethius noster, quem optime Naekius appellat ⁴¹) antiquae Graecorum poëtarum stirpis seram, sed laetissimam propaginem? Non est, quod nomen tragoediae quam respicio adponam, in qua Graeca ars cum omnibus coniuncta est virtutibus, quas recentior poësis tot saeculorum decursu consecuta est.

Ita etiam Pacuvius non servili modo Graecos imitatus est, sed excultus Graecorum exemplis libere ingenio suo indulgit. Et hac sola ratione contingere ei potuit, quod narrat Suetonius, ut in ludis funebribus in Caesaris honorem celebratis cantarentur versus ex illius quadam fabula ⁴²). Quem populi favorem ut nancisceretur, eius rei haud exigua profecto causa fuit vis atque gravitas, qua Romanorum moribus maxime congruente illum excelluisse et fragmenta osten-

41) In indice lectt. Bonnens. p. 7.

42) Sueton. in vita Caesaris cap. 84: „Inter ludos cantata sunt quaedam ad miserationem et invidiam caedis eius, accommodata ex Pacuvii Armorum iudicio:

Men' servasse, ut essent qui me perderent.“

Men' habent codd. optimi. Alii *me*. Editores plerique *Men' me*, ad Senarium explendum, parum apto sensu. Mihi videtur tetrametri trochaici exitus. Loquitur Ajax de Ulysse, in proelio prope naves a se servato, et de Atridis. De reliquis, quae ad hunc versum pertinent, vide ad Armorum iudicium, quod postea proponemus, fragm. 11.

dunt, et Ciceronis de nonnullis testimonia confirmant ⁴³).

Quae de poëtae nostri ingenio atque indole hucusque protuli, e iudiciis auctorum veterum, quibus ipsius fragmenta comparavi, collecta sunt; quae quo diutius inspexi, eo certius mihi visus sum intelligere, Pacuvium, etsi summis illis Graecae tragoediae auctoribus non parem, Sophocli omnibus numeris absoluto, Aeschylo poëtarum qui unquam exstiteret altissimo, Euripideo tamen ingenio non cedere, immo propius accessisse ad illorum ingeniorum praestantiam. Quod quam sit verum, cum in ceterarum fabularum fragmentis, tum in Duloreste, quo eodem argumento Euripides usus est, ostendam.

V.

Reliquum est, ut *de Pacuvii animi indole* verbum addam, quem candidissimum fuisse atque

43) Tusc. II, 21, ubi de Niptris agitur; et merentur hercle fragmenta hoc nomine insignita laudes, etsi Ciceronianas paulo fervidiores forsitan dixeris: „Pacuvius haec melius quam Sophocles. Apud illum enim perquam flebiliter Ulysses lamentatur in vulnere: — — — — —. Intelligit poëta prudens (Pacuvius) ferendi doloris consuetudinem esse non contemnendam magistram.“ Ita etiam e Teucris fragmentis magna vis elucet; de quo Cic. de Orat. I, 58: „Nec quisquam est eorum, qui, si iam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit quam Manilianas venalium vendendorum leges ediscere.“ Cf. Fin. b. et m. V, 22. et Lael. 7, ubi de egregia scena in Duloreste sermo est, quae nobis est fragm. XXX.

atque modestissimum patet ex epitaphio, quod ipsum sibi fecisse narrat Gellius ⁴⁴). Hi versus, collati cum autepitaphiis aliquot poëtarum aequalium, Ennii, Naevii, Plauti, optimam illorum poëtarum praebent imaginem, et imprimis Pacuvii simplicitatem et modestiam exprimunt; quare haec in fine vitae Pacuvii comparare a re mea non alienum censeo.

Videamus primum *Ennium*, qui magna spe immortalitatis, quam operibus suis sibi conciliasset, uti Cicero nobis tradit ⁴⁵), sic voluit in sepulchro suo legi:

Adspicite, o cives, senis Enni imagini' formam.

Hic vostrum panxit ⁴⁶) maxima facta patrûm.

Nemo me lacrumis coret, nec funera fletu Faxit. Cur? Volito viciu' per ora virûm.

Ceterorum epitaphia nobis servavit Gellius, qui l. l. his verbis praemissis ea affert: „Trium poëtarum illustrium epigrammata, Cn. Naevii, M. Plauti, M. Pacuvii, quae ipsi fecerunt et incidenda suo sepulchro relique-

44) Noctt. Att. I, 24.

45) Tusc. Qu. I, 15. Posterioris distichi verba a *Nemo* usque ad *Faxit* bis apud eundem repetita invenimus, Tusc. Qu. I, 49. et de Senectute cap. 20.

46) Vulgo legitur *pinxit*.

runt, nobilitatis eorum gratia et venustatis scribenda in commentariis esse duxi. *Epigramma Naevii* plenum superbiae Campanae; quod testimonium esse iustum potuisset, nisi ab ipso dictum esset:

*Mortáles Immortáles sí foret fas flere,
Flerént divae Caménæ Naévium poëtam;
Itáque postquam est orcíno tráditus thesauro,
Oblíti sunt Romae lingúá latina loquier.“* 47)

Quos versus procul dubio Naevii ipsius esse existimo, uti ceterorum quoque poëtarum allata epitaphia ab ipsis scripta videntur 48). Neque enim a consuetudine antiquitatis, neque a moribus ipsius poëtae abhorret.

Gellius pergit: „*Epigramma Plauti*, quod dubitasset an Plauti foret, nisi a M. Varone positum fuisset in libro de poëtis primo:

47) In his versibus dedimus plerumque lectionem edd. vett. Aliter quaedam constituerunt Hermannus Elementt. doctr. metr. p. 638, ubi de numero Saturnio agitur, et Bothius Fragmm. poëtt. Latt. tragg. p. 82. Mihi numeri non ita perversi videntur. Quod in voce *Itaque* offendit Bothius, cum requiratur *ita* causale, annotamus causam, quae desideratur, ita fere esse supplendam: Camenae flerent, si fas foret; mortuus est enim Naevius; itaque postquam cet. Et sic omnia bene quadrant.

48) Quamquam J. G. Vossius in Castt. et Nott. p. 121. de omnibus dubitat.

*Postquam est morti captus Plautus, comoe-
dia luget;*

*Scena est deserta. Dein Risus, Ludus, Io-
cusque,*

*Et Numeri innumeri simul omnes collacru-
marunt.“ 49)*

De Pacuvio Gellius haec: „Epigramma
verecundissimum et purissimum, dignum-
que eius elegantissima gravitate:

*Adolescens, tametsi properas, te hoc saxum
rogat,*

*Ut sese adspicias, deinde quod scriptum est
legas:*

Hic sunt poetae Pacuvi Marci sita

Ossa. Hoc volebam nescius ne essés. Vale.“ 50)

Ne vero *Accius* desit in summorum illius
aetatis ingeniorum commemoratione, narra-
tionem, qua ipsum de se iudicantem intro-
ducit Gellius ⁵¹), addendam eo magis duxi,

49) Pro *morti* alii *morte* legunt; pro *captus* alii *da-
tus*. Numeri Saturnii sunt; ne quis postremo versu inductus
heroicos putet.

50) Antiquam dedi lectionem, transposito tantum *hoc
te* in primo versu et duplicato *se* in secundo. Bothii cor-
rectio: „Uti ad se adsp.“ durior est quam quod nos feci-
mus. — *Tametsi* tribrachys est. Cf. Terent. Eun. II, 1, 10:
Mémini, tametsi nullus moneas cet. Phorm. II, 3, 81:
„— metuit hic nos, tametsi sedulo cet. Andr. II, 2, 11:
„— — optundis, tametsi intéllo.

51) Gell. Noct. Att. XIII, 2.

quia ad Pacuvii etiam mores et ingenium cognoscendum quodammodo facit:

„Cum Pacuvius, — grandi iam aetate et morbo corporis diutino affectus, Tarentum ex urbe Roma concessisset, Accius, tum haud parvo iunior, proficiscens in Asiam, cum in oppidum venisset, devertit ad Pacuvium; comiterque invitatus, plusculisque ab eo diebus retentus, tragoediam suam, cui Atreus nomen est, desideranti legit. Tum Pacuvium dixisse aiunt, sonora quidem esse quae scripsisset et grandia; sed videri ea tamen sibi duriora paulum et acerbiora. Ita est, inquit Accius, uti dicis; neque id sane me poenitet: meliora enim fore spero, quae deinceps scribam. Nam quod in pomis est, itidem, inquit, esse aiunt in ingeniis, quae dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia et iucunda. Sed quae gignuntur statim vieta et mollia, atque in principio sunt uvida; non matura mox fiunt, sed putria. Relinquendum igitur visum est in ingenio quod dies atque aetas mitificet.“

His de Pacuvii vita et ingenio praemissis, statim me ad eius Duloosten convertam, ita quidem, ut prima scriptionis parte quomodo poeta in animo quasi construxerit fabulam, fragmentis ordine dispositis ostendam; altera de singulorum fragmentorum lectione, quam recepi, rationem reddam.

DE M. PACUVII DULORESTE.

THE M. TACUUVII BULLOCHST.

The first of the two volumes of the
M. Tacuuvii Bullochst. is a
history of the M. Tacuuvii Bullochst.
The second volume is a history of the
M. Tacuuvii Bullochst. The first
volume is a history of the M. Tacuuvii
Bullochst. The second volume is a
history of the M. Tacuuvii Bullochst.

The first of the two volumes of the
M. Tacuuvii Bullochst. is a
history of the M. Tacuuvii Bullochst.
The second volume is a history of the
M. Tacuuvii Bullochst. The first
volume is a history of the M. Tacuuvii
Bullochst. The second volume is a
history of the M. Tacuuvii Bullochst.

I.

Nulla fere a parte M. Pacuvii fabula Dulorestes dubitationibus libera est. Neque enim de nomine, quomodo sit scribendum vel explicandum, neque de auctore, utrum solus Pacuvius Dulorestem scripserit, an alii quoque poëtae, neque de loco et personis fabulae, neque de eius constructione, quam oeconomiam dicimus, eadem omnibus est sententia. Manifestum vero est, priusquam his de rebus certum conformaverimus iudicium, fragmenta ex Duloreste relictā in ordinem iustum et progressui argumenti consentaneum redigi non posse.

Primum *de nomine* dispiciamus. Atque eam quidem dubitationem, quam Henricus Stephanus movit, dicens ⁵²), fortasse scribendum esse *Duloraestes*, adductus, ut videtur, ad hanc sententiam Scholiastae Euripidei loco ⁵³), ubi Strattidis Comici Ἀνδρωπορῶναι-

52) Fragm. poëtt. Latt. p. 204.

53) Schol. ad Eur. Orest. v. 269. ΓΑΛΗΝ'ΟΡΩ. κεκαμάρηται ὁ στίχος διὰ Ἠγέλοχον τὸν ὑπεκριτὴν. οὐ γὰρ φθάσαντα διελεῖν τὴν συναλοιφὴν, ἐπιλείψαντος τοῦ πνεύματος

στης commemoratur, verbo attigisse sufficit, a Naekio satis refutatam. Maior difficultas est in prima nominis syllaba. Nam libri mss. partim *Dulorestes*, partim *Dolorestes* exhibent, interdum abrupte *Dulo* vel *Dolo* praebent⁵⁴⁾. Itaque alteram scripturam, in qua libri vetusti fere consentiunt, Naekius⁵⁵⁾ ex eo more ortam esse censet, quo litteram o scripserint quidam pro u vel graeca ου; hoc deinde librarios cupide arripuisse ac tenuisse, ut quibus Latinum nomen *dolus* obversatum sit.

τοῖς ἀκροωμένοις τὴν γαλῆν δόξαι λέγειν τὸ ζῶον, ἀλλ' οὐχὶ τὰ γαληνά. πολλοὶ μὲν οὖν αὐτὸ διέπαιζαν τῶν κωμικῶν, Ἀριστοφάνης (Ran. 305. sq.) καὶ Στράττις ἐν Ἀνδροπορξείστῃ cet. Ex hoc fabulae titulo quomodo Henr. Steph. collegerit illud de Pacuviano Duloreste, hariolari nihil attinet; Naekius (l. l. p. II.) hoc recte, nihil cum Euripidis Oreste commune fuisse Strattidis Ἀνδροπορξείστῃ praeter hoc unum, quod Strattis obiter perstrinxerit illud: γαλῆν ὀρεῶ.

54) Scal. in Varronem tom. II. p. 347. inf. ed. Bipont: *In Duloreste*] „Vulgo *In Dolo*. Forsan erat scriptum *in Obolo*. Nam ita citatur Caecilius compendiose pro Obolostate: quam etiam comoediam Latine vocant Foeneratorem. Eodem modo in Nonii libris calamo exaratis citatur Pacuvius in Dolo, pro Duloreste.“ Haec (ut videtur) verba Naekius p. II. inf. ita intellexit, quasi Scaliger compendium loquendi esse dixerit illud *Dolo*, cum scripturae tantum compendium sit, eoque nomine illum reprehendit iniuria. Ceterum *Dulorestes* est in edd. omnibus fere scriptum; *Dolorestes* in mss. Prisciani ap. Krehl. p. 208, in Varronis de l. l. codd. recentioribus (nam in vetustissimis est in *Dolo*, ut Nonii codd. habent Scaligero teste.) Cf. quae dicentur ad fr. I.

55) Dissertat. p. IV. inf.

Equidem fateor, in priori parte huius opinionis non satis mihi cum viro egregio convenire. Nam etsi apud Graecos fere usque ad centesimam olympiadem et paulo post ille usus obtinuit, ut *o* pro *ov* scriberetur, cuius vestigia nonnulla supersunt apud ipsos illius aetatis scriptores, quorum libris aevum pepercit ⁵⁶), apud Latinos tamen non facile reperias, qui *o* pro *u* longa scripserit, cum in brevi syllaba satis frequens ille usus fuerit ⁵⁷); antiquum autem illum loquendi scribendique morem, quo e. g. *adulescens* pro *adolescens* dicebatur, non vereor ne quis huc allaturus sit; nempe omnino ille contrarius foret, cum antiquius ferme sit *adulescens*, recentior scriptura per *o* litteram. Itaque missum faciamus illam litterarum *o* et *u* permutationem.

In altero, quod Naekius proponit, librariis obversatum esse *dolum*, facile illi assentimus, praecipue si de ipsa abrupta scriptura *dulo*. cogitavit; quamquam non minus facilis a *dulore*. ad *dolorem* aberratio fuerit. Potuit sic oriri lectio *Dolorestes*; at si genuina

56) Ex. Gr. ap. Pindarum. Vide Boeckhii nott. critt. p. 348.

57) Vide exempla apud Grut. Inscr. DCCCLX. 5. (*edocatus*). CCIV. (*fluvium*, etsi hoc aliam etiam excusationem admittit; ibid. *confluont*.) Quod fere solum possit simile videri, *futoro* (CCCXI; 2), aetatis est recentioris. Sed cf. quae diximus ad fr. VI.

fuit, nullam plane causam reperio, unde *Dulorestem* librarii commenti sint. Neque sensum commodum praebet *Dolorestes*; nisi quis forte fraudulentum Orestem agnoscat, quippe qui Deae simulacrum cum Pylade furtim abstulerit.

Nihil igitur restat, nisi ut *Dulorestem* verum fabulae nomen fuisse concedamus, recte illud formatum ad analogiam linguae Graecae, veramque esse explicationem de Oreste servo, sive Oreste servili conditione, probat argumentum fabulae, quatenus e fragmentis intelligitur. At hoc infra videbimus.

Nunc verbum tantum de Bothiana ⁵⁸⁾ nominis explicatione, mira satis, addere liceat. Hic enim vir doctus, cum fabula Orestis res gestas in terra peregrina extorris exhibuisse videatur, Euripides vero exsulis conditionem cum statu servili compararit, exsulem Orestem servilem Orestem appellatum esse coniecit. Cum vero servus et exsul toto fere coelo distent, vix dubitari licet, quin ioco tantum, ut aliquid certe protulisse vi-

58) Bothius hac de re loquitur in fragm. tragg. Latt. p. 40. inf. additis ex Eurip. Phoen. vss. 404. sqq.

— — — — — Ἰοκ. τί φυγάσιν τὸ δυσχερές;

Πολ. ἐν μὲν μέγιστον, οὐκ ἔχειν παρρησίαν.

Ἰοκ. δούλου τὸδ' εἶπας, μὴ λέγειν, ἅ τις φρονεῖ.

Πολ. τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας φέρειν χρεών.

Ἰοκ. καὶ τοῦτο λυπρόν, συνασοφεῖν τοῖς μὴ σοφοῖς.

Πολ. ἀλλ' εἰς τὸ κέρδος παρὰ φύσιν δουλευτέον.

deatur, hanc adposuerit coniecturam; neque nos diutius illa morabitur.

II.

Jam ad alteram, quam supra indicavimus, nos convertamus quaestionem, *utrum solius Pacuvii extiterit Duloresses, an alii quoque poëtae fabulas composuerint ita inscriptas.*

Omnes, qui fragmenta tragicorum Latinorum collegerunt, a Stephano inde usque ad Bothium in Ennii fabularum serie afferunt versum servatum a Nonio ⁵⁹⁾ his signatum verbis: „*Ennius Duloresse.*“ At iam Scaliger ⁶⁰⁾ hunc versum Pacuvio vindicavit; cuius sententiae, licet ob eam a Columna ⁶¹⁾ et a Bothio ⁶²⁾ notetur, omnino adstipulandum censeo. Primum enim aliis locis Ennii tragoedia Duloresses non com-

59) Non. p. 90. ed. Merc. s. v. „*Conciere, cum perturbatione commovere. Accius Medea: Nisi quas terrestres pontus strages conciet. Afranius Deposito: — Dii sunt irati tibi, Qui conciere cogites tantum mali. Ennius Duloresse: Extemplo Aegisthi fidem nuncupantes conciebant populum.*“

60) In Varr. de L. L. V. p. 96. ed. Durdr. 1619.

61) In ed. Ennii p. 390 et 91 his verbis: „Miror Scaligerum hunc versum afferre e Pacuvii Duloresse: qui tametsi huius nominis fabulam scripserit, clare tamen ex Nonio liquet, hunc versum Ennii esse.“

62) In ed. fragmm. tragg. Latt. p. 40. inf. „Sine causa idonea haec ad Pacuvii Duloressen refert Scal.“ cet.

memoratur; deinde a Pacuvii fabula non aliena sunt illa verba a Nonio laudata; quae de re infra disseremus. Itaque verisimillimum est, librariorum aliquem vel Ennii nomen pro Pacuvii nomine adscripsisse, vel, quod non raro in Nonio factum est, omis- sis quae ad Ennium pertinebant verbis Pacu- viique nomine, quae ex huius Duloreste allata sunt, statim post Ennii nomen posuisse ⁶³).

Eodem fere modo *Varronis Dulorestes* nominatur apud Nonium (v. meret) loco aperte corrupto, ut optime ostendit Nae- kius ⁶⁴), et in quo Pacuvii fragmentum la- tere idem acute suspicatur. De hoc versu postea loquemur ⁶⁵).

Quod ex uno Varronis loco ⁶⁶) colli- gendum putarunt olim viri docti, *Naevii* ex- titisse *Dulorestem*, id iusta loci interpretatio excludit. Varronis verba haec sunt: „— — apud Naevium in Esiona. Enimvero gladii

63) Quid, quod etiam viris doctis haud raro accidit, ut auctorum nomina permutarent; nam in ipso Duloreste Valesius (nott. ad Maussaci notas in Harpocracionem, p. 317. ed. Gronov.) fallitur, ubi ait: „*Caecilius in Duloreste* lau- datur a Nonio et aliis.“

64) Dissertat. p. VIII.

65) Fragmm. Append. I.

66) De L. L. p. 101. ed. Bip. Hoc tamen loco Co- lumniam, qui (ed. Ennii p. 391) e Varrone colligit Nae- vium scripsisse Dulorestem; Bothius non sequitur, sed ver- sum recte Pacuvio tribuit.

lingula a lingua. In Clastidio, Vitulantes, a vitula. In Duloreste, Caperata fronte, a caprae fronte“ cet. Recte enim iam Vossius ⁶⁷⁾): „Non est Naevii,“ inquit, „sed Pacuvii, cuius est iste versus in Duloreste: Voce suppressa, caperata fronte, voltu turbido. Qui Naevii esse putarunt, eo decepti sunt, quod Varro, cum Naevium antea laudasset, haec postea ex Duloreste adducat. Inde enim hanc etiam Naevii esse crediderunt. *Atqui*

67) Castigatt. in fragm. Trag. p. 64. Cf. p. 118, ubi idem ad alium Varronis locum (p. 86) ita scribit: „In illustri hoc Varronis loco duodecim poëmata commemorantur, sed duobus duntaxat auctoris nomen adscribitur: primo, quod est e Naevii Hesiona, et decimo, quod est Pacuvii Tarentilla: unde aliquis existimare possit, in iis, ubi poëtae nomen reticetur, illud, quod antecessit, ἀπὸ κοινοῦ repeti debere. Persuasum id fuit viris aliquot doctis, qui iccirco a Naevio Dulorestem scriptam putarunt, cuius tertio hic loco meminit Varro. Atqui recte si colligunt, etiam Carmen de bello Punico fecerit Pacuvius, quia post nominatam eius Tarentillam locus adducitur e bello Punico, poëtae nomine non expresso. At hoc nemo sanus dixerit. Quare putamus, quando de poëmatis scriptore constaret, nomen eius a Varrone esse omissum: soli vero Hesionae et Tarentillae adiectum esse διακριτικῶς, quia alius etiam eius nominis fabulam dedisset. Nam, praeter Pacuvii Tarentillam, fuisse alteram Naevii, plurima ostendunt fragmenta, quae inde Charisius adduxit. Quare ita statuimus, quae ex Duloreste hic citat Varro, ea esse ex Pacuvii Duloreste. Nam Naevianam nemo veterum laudat: et ex Pacuviana esse, illud praeterea confirmat, quod versus iste, quem ex Pacuvii Duloreste adfert Nonius, sanus atque integer fuerit, si hoc pacto legas: Voce — torpido. Ubi“ cet.

fabulam nominare Varro contentus fuit: quia, praeter Pacuvium, DuloRESTEN nemo scripsisset. Sane quanto hoc verisimilius, quam, Varronem memoriae errore pro Pacuvio Naevium dixisse; aut ab utroque scriptam DuloRESTEM, ab utroque item haec verba ibi dicta esse.“

Postremo Nonius ⁶⁸⁾ *Accium* quoque DuloRESTIS auctorem nominat. Hoc tamen vitium esse librorum vel inde patet, quod eadem verba, quae hic Accio tribuuntur, alibi apud eundem ⁶⁹⁾ cum aliis coniuncta Pacuvio assignantur. Quare etiamsi a doctissimis viris ⁷⁰⁾, praeter Pacuvium, Ennius, Naevius, Accius, immo ipse Varro DuloRESTIS auctores nominantur: persuasum nobis habere poterimus, nullam aliam apud antiquos extitisse huius nominis fabulam praeter Pacuvianam.

III.

De DuloRESTIS fabulae *argumento* plures virorum doctorum sunt coniecturae. Ac

68) v. fatiscuntur. p. 474. vide not. ad fragm. XL.

69) v. fatiscere p. 307. vide not. ad fragm. XL.

70) Ita Casaubonus ad Athenaeum lib. VII. p. 327, ubi sermo est de Strattidis Ἀνδρωπορέστη: „Similis,“ inquit, „compositio nominis, Δουλορέστης, quo titulo fabulas ediderunt Latini poëtae, Ennius, Pacuvius, Naevius.“ Et similia apud alios centies, qui tales viros secuti sunt.

primum quidem *Iosephus Scaliger* ⁷¹⁾ dixit, Pacuvium nonnulla ex Oreste Euripidis in suam *Dulorestem* transtulisse videri; etsi versus ille, quem comparat (*Orest.* 1326):

τίς; οὐ γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν σὺ μὴ λέγῃς

ab *Hermiona* pronunciatus, nihil commune habet cum *Pacuviano*:

— *Séd me incertat dictio, quare expedi;*

quem *Orestis* esse ad *Apollinem* infra patebit. Sed alia sunt, quae colorem ex *Oreste Euripideo* videantur duxisse. Praeterea *Scaliger* eiusdem versus ex *Iphigenia Taurica* (v. 355) a *Pacuvio* expressos animadvertit hos:

— — *Hymenaeúm fremunt
Aequáles; aula résonit crepitu músico.*

— — Ἀργεῖαί τε νῦν
ὑμνοῦσιν ὑμεναίοισιν· αὐλεῖται δὲ πᾶν
μέλαθρον.

Neque tamen hoc dixisse *Scaligerum*, integram fabulam *Dulorestem* ex *Euripide* expressam fuisse, ut illa *Scaligeri* verba acceperunt plurimi, *Naekius* ⁷²⁾ recte monuit.

71) Coniectan. in *Varron.* L. L. VI. p. 181. *Bipont.*

72) *Dissertat.* p. IV. V.

De universo fabulae argumento prima sententia est *Delrii*, qui ⁷³⁾ *Dulorestem* ex Euripidis *Oreste*, Aeschyli *Agamemnone* et Choëphoris concinnatam esse opinatur. Ea tamen non alia ex causa orta est, quam quod fragmenta, quae ad narrationem de morte Agamemnonis, Clytaemnestrae, et de expiatione Orestis pertinent, pro summa actionis habebat Delrius, de reliquis, quae nullo modo in argumenta trium illarum fabularum quadrant, securus. Nam qui Delrii sententiam amplectatur, quid faciet, ut alia taceam, nobilissimo illo loco de amicorum certamine ⁷⁴⁾:

'Ego sum Orestes. 'Immo enimvero ego sum, inquam Orestes.

Aequae inutilis est *Th. Stanleii* opinio, qui ⁷⁵⁾, apud Latinos poëtas *Dulorestem* eiusdem argumenti esse censet cuius apud Graecos Choephoros, et eo nomine tragoedias Naevium, Ennium et Pacuvium scripsisse fert.

Tertia est coniectura, quam, Servium secutus, profert *Heynius* ⁷⁶⁾. Servius enim dicit:

73) In Opinationibus ad vett. tragg. fragm. p. 170.

74) Cic. Fin. b. et m. V, 22.

75) Commentar. ad Catalogum tragg. Aeschyli, in edit. Butleri vol. VIII, p. 83. s. v. Χοηφόροι.

76) Ad Virgil. Aen. IV. 471—73.

dicit: „A Pacuvio Orestes inducitur Pyladis monitu, propter vitandas Furias, ingressus Apollinis templum: unde cum vellet exire, invadebatur a Furiis.“ Quibus nitens *Heynius* ait: „Pacuvius igitur Aeschyli Eumenides, quodammodo saltem, expresserat.“ Cui fortiter contradicit *Naekius* ⁷⁷⁾, qui, quum neque alius quisquam hoc de Pacuvio tradat, neque in fragmentis Dulocestis ullum sit huius argumenti vestigium, errasse *Servium* existimat, quippe qui eodem loco quamdam Pacuvii de Pentheo tragoediam cum Pomponio Sabino comminiscatur, qualem nullam umquam scripserit Pacuvius. At vereor ne *Naekius* festinantius erroris *Scholias*ta in simulaverit. Primum enim quod semel erravit *Servius*, inde non sequitur semper eum erravisse; et ea, quae tradit *Scholias*ta, optime ad rem quadrant. Hoc certe vocabulum *inducitur* nemo ita premat, ut inde necessario sequi opinetur, ipsam rem in scena esse repraesentatam ⁷⁸⁾. Quidni igitur Pacuvius, quamquam in hanc rem nullum nobis servatum sit fragmentum, hunc Orestis a Furiis vexati statum apte in narratione potuit descripsisse? Idem videmus in Euripidis Iphigenia Taurica pluribus locis, immo in nonnullis ab Oreste ipso narra-

77) Dissertat. p. IV.

78) Cf., si tanti est, Cic. de Offic. III, 9: „Hinc ille Gyges *inducitur* a Platone etc.

tum ⁷⁹), qualis narratio optimam Pacuvio occasionem praebuerit magnum ostendendi ingenium. Itaque, quamquam Heynio non adstipulamur in eo, quod Pacuvium in Duloreste Aeschyli Eumenides expressisse dicit, tamen non prorsus reiicienda censemus, quae Servius de Oreste a Furiis agitato tradit.

Restat ut de novissima in nostram rem sententia loquamur, quam protulit *Bothius* ⁸⁰).

Tres sunt coniecturae, quas uno eodemque loco ponit Bothius; quarum prima ad Ennii spectat Dulorestem, e cuius uno illo fragmento:

79) V. 938 sqq. in Orestis narratione de sua expiatione:

„όσαι μὲν οὖν ἔζοντο πεισθεῖσαι δίκη,
ψῆφον παρ' αὐτὴν ἱερὸν ὠρίσαντ' ἔχειν.
όσαι δ' Ἐριννύων οὐκ ἐπείσθησαν νόμῳ,
δρόμοις ἀνιδρύτοισιν ἠλάστρου μ' αἰὲ,
ἕως ἐς ἀγνὸν ἦλθον αὖ Φοίβου πέδον,
καὶ πρόσθεν ἀδύτων ἐκταθεῖς, νῆστις βορᾶς,
ἐπώμοσ' αὐτοῦ βίον ἀπορρήξειν θανάων,
εἰ μὴ με σώσει Φοῖβος, ὅς μ' ἀπώλεσεν. cet. cet.

Id. v. 79.

— — — — — διαδοχαῖς Ἐριννύων
ἠλαυνόμεσθα, φυγάδες, ἔξεδροι χθονὸς cet.

Cf. pastoris narrationem v. 270 sqq.

80) Pgn. 40. ed. fragm. trag. Latt. ad locum Dulorestis sub nomine Ennii laudatum, cujus inter fragmenta Bothius quoque illum exhibet, non probato Scaligeri (Coniectan. in Varr. l. supra l.) hac de re iudicio.

*'Extemplo Aegisthí fidem
Núncupantes cónciebant pópulum —*

suspicatur, eam continuisse Orestis gesta in exilio, quo punitus sit parricida; altera de Pacuvii Duloreste, quam, cum quae nunc laudata reperiamus, vix unius operis ambitu comprehendi posse videantur, totius 'Ορεστιάδος (sic) et Iphigeniae simul Tauricae argumenta attingere arbitratur. Quare praeter Dulorestem etiam Orestem et fortasse Iphigeniam Tauricam scripsisse illum putat, quarum fabularum fragmenta descriptorum negligentia sint confusa. Tertia Bothii coniectura, quam priori illi de Ennii Duloreste adiunxit, pertinet ad nomen fabulae explicandum.

Ac de prima tertiaque sententiae, quam Bothius protulit, parte non est quod iterum disputemus, cum Ennii Dulorestem nullum esse iam supra ostenderimus, et illam nominis explicationem sagaciorē esse quam veriorē facile viderimus. Sed ne illud quidem de trilogia Orestia, ad quam fragmenta sub nomine Dulorestis a variis scriptoribus servata referenda esse coniecit, ne hoc quidem, inquam, mihi probavit. Nullo enim haec opinio nititur indicio, et a viro docto sine dubio eam tantum ob causam excogitata est, quod nesciebat omnia fragmenta uni aptare argumento, cum vinculum omnia velut connectens non reperiret.

Haud paulo meliora attulit *Naekius* ⁸¹⁾, qui refutatis priorum opinionibus, argumentum Dulorestis hoc fuisse statuit: „Ad littora Tauricae terrae, Dianae simulacrum, iussu Apollinis, abstracturus, pervenerat cum Pylade Orestes. Sed naufragium facit, capitur, consilium, quo venerit, celat; quo melius lateat et aram evitaturus, in qua Graeci, teste Euripide, v. 39. 72. 247. 259. 338. 347. 585: immolabantur, servili conditione hominem, non Graecum origine, se esse simulat. Sic mendici victu: nam vitam concesserant: vivit inter barbaros. Mox, agnita sorore, quum de fuga et de auferendo deae signo consilia agitabant, prehensi sunt Orestes et Pylades et ad regem adducti: qui quum alterutrum Orestem esse sciret, sed uter esset, anquireret, ut qui Orestem tantum supplicio afficere, Pyladi parcere vellet, tum illud consequebatur, quod quoties agatur, toties non solum ad laudem et ad decus natos institutosque commoveri, sed tota cavea clamores vulgi atque imperitorum excitari scribit Cicero.“ Et deinde: „Quam postea occasionem nacti cum Iphigenia aufugerint Orestes et Pylades, ablato Deae signo, non uno modo enarrare Pacuvio licuit.“ Speramus tamen, aliquanto plura, et in nonnullis rebus veriora, ex ipsis fragmentis attente consideratis elici posse.

81) l. l. p. VI.

Scenam Dulorestis apud Tauros esse liquet e Cicerone de Finibus V, 22: „Qui clamores vulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur? *Ego sum Orestes*, contraque ab altero, *Immo enimvero ego sum, inquam, Orestes*. Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato erranti-que regi: *ambo sic una enicarier precamur*;“ si conferas cum Laelio cap. 7: „Qui clamores tota cavea nuper in hospitis et amici mei M. Pacuvii nova fabula, cum, ignorante rege, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur: Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseveraret?“ Nam regem illum Thoantem esse recte divinarunt complures. Sed quo statu Orestes in Tauris versetur, ambiguum est. Ac principem quidem locum in quaestione de Oreste servo (huc enim pertinere nomen fabulae Dulorestem iudicavimus cum Naekio) occupat fragmentum a Nonio servatum v. *itiner* ⁸²), quod apud Mercerum sic habet:

Delphos venum pecus ecunde abstabula ac itiner contuli.

Quae etsi mendis inquinata sunt non facile abstergendis, vix tamen potuerunt ab alio quoquam proferri, quam ab ipso Oreste; et hoc certe ex illis sumere licet, Orestem

82) Fr. Both. 21. nobis XIII.

narrare Delphos se venum pecus egisse; hoc est, servili conditione aliquando fuisse. Primum igitur hoc quaerendum, feceritne illud Orestes re vera, an simulet tantum. Ante parricidium oraculum eo habitu illum adisse cur statuamus, causa plane nulla est; inducitur enim ubique apud Strophium degens non humili conditione, immo apud Sophoclem τεθριπποτρόφος est. Post matrem interfectam cum iterum Apollinem adiit, servili statu Delphos eum petivisse possit quispiam opinari. Nam Aeschylea quidem sublimitas non potuit talia tolerare; quippe huic sufficiebat, Orestem, qui summas aerumnas sibi imminere non ignorabat, post patratum parricidium Furiis agitari; sed interea rex esse non desinit, choro indicante (Choeph. v. 1040 sq.):

„ἀλλ' εὖ γ' ἔπραξας, μήτ' ἐπιζευχθῆς στόμα
φήμαις πονηραῖς, μήτ' ἐπιγλωσσῶ κακά,
ἐλευθερώσας πᾶσαν Ἀργεῖν πύλιν,
δυοῖν δρακόντοιν εὐπετῶς τεμῶν κάρα.“

et 1061 sq.

„ἀλλ' εὐτυχοῖης, καί σ' ἐποπτεύων πρόφρων
θεὸς φυλάσσοι καιρίοις ἐν συμφοραῖς.“

Hoc tamen ipsum ab Euripide potissimum novatum est (ac praebet sane locum ea res ad affectus vehementissime commovendos), ut Orestes non Furiis tantum, sed civium

suffragiis eiectus ac proscriptus ostendatur; quidni igitur servus accesserit ad Apollinem, Pyladis monitu eodemque comite, quem et ipsum Strophius pater extorrem voluerat esse (Eurip. Orest. 755.):

„Στρόφιος ἤλασέν μ' ἀπ' οἴκων φυγάδα θυμω-
θεὶς πατήρ.“

Si quis tamen dicat, Orestem servili conditione apud Tauros simulata haec narrare, non difficile est ad reperendum cui dixerit et quo consilio. Dixit haud dubie ante agnitam sororem. Primum enim vix arbitror Pacuvium, cum Euripidis Iphigeniam Tauricam legeret, potuisse fugere, quam prudenter ille instituisset, ut Orestes matris caedem, postquam Iphigenia ipsum agnovit, quam paucissimis verbis non explicet, sed significet; sed a Pacuvio omnes res post Agamemnonem occisum gestae multo fusius quam apud Euripidem explicantur; ac necessarium sane hoc erat inter Romanos spectatores. Huic igitur narrationi locum non alium possumus tribuere, quam in ea scena, quam ante sororem agnitam singulis versibus artificiose alternantibus Euripides composuit; Pacuvium aliter instituisse rem patebit infra. Sed, inquiet quispiam, quid attinebat, servum illum, si modo servili habitu Orestes incedit, suum Delphos iter commemorare? Nempe Pacuvius hoc artificio usus

est, ut Iphigeniae insaniam suam Furiarum-que impetum narraret Orestes: Orestem, aiebat, vidi tum, cum Delphis forte fortuna versabar. Vides ex hoc versu paene necessario consequi, in scenam prodire Orestem servum, adiuvante fabulae nomine; huic enim titulo vix quisquam crediderit satis fieri hac ipsa re, quod Orestes post necem matris per aliquod tempus servum vixisse se referat; tum enim a pusilla re, non ab ipso argumento nomen fabulae inditum esset.

Attamen abhorret quodammodo animus ab eo, ut Orestem servili conditione in scenam prodire, operamque servilem praestare credam. Itaque cum Euripides in Iphigenia Taurica pastorem haec narrantem inducat (v. 246 sqq.):

„ἄλλος δέ τις μάταιος, ἀνομία θρασὺς,
ἐγέλασεν εὐχαῖς, ναυτίλους δ' ἐφθαρμένους
θάσσειν φάραγγ' ἔφασκε, τοῦ νόμου φόβῳ,
κλύοντας, ὡς θύοιμεν ἐνθάδε ξένους“ —

haec verba ansam dare potuerunt aliis poëtis, ut Orestem re vera naufragium ibi fecisse repraesentarent, quo maiorem miserationem et expectationem auditoribus moverent. Eiusque rei indicium in verbis Pacuvii ipsius tenemus, quae acute Naekius huc advocavit. Nam auctor librorum ad Herennium (II, 23.) haec habet:

„— Infirma ratio est, quae non neces-

sariam causam affert expositionis, velut Pacuvius:

*Fórtunam insanam ésse et caecam et brútam
perhibent phílosophi,*

*Sáxique instar ésse globosi práedicant volú-
bilem;*

*'Ideo, quo saxum impulerit fors, cádere eo
Fortunam aútumant.*

*Caécam ob eam rem esse íterant, quia nihil
cérnat, quo sese ápplicet.*

*'Insanam autem aiúnt, quia atrox, incerta, in-
stabilísque sit.*

*Brútam, quia dignum átque indignum né-
queat internóscere.*

*Sínt autem alii phílosophi, qui cóntra Fortu-
nám negant*

*'Esse ullam, sed témeritate ómnia regier aú-
tumant.*

*'Id magi' veri símile esse usus reápse experi-
undo édocet.*

*Vélut Orestes módo fuit rex, módo mendicus
fáctus est:*

*Naúfragio res cóntigit nempe: érgo haud For-
tuna óbtigit.*

Nam hic Pacuvius infirma ratione utitur, cum ait, verius esse temeritate, quam Fortuna res regi: nam utraque opinione philosophorum fieri potuit, ut is, qui rex fuisset, mendicus fieret. Hos versus e Pacuvii Duloreste petitos esse vidit primus Scaliger (ad

Tibull. I, 6, 34.); Naekius addit, Choro inscriptos fuisse „simile et re, et oratione, et metro ἐπεισόδιον illi, quod ex Ennii Iphigenia in Aulide est apud Gellium XIX, 10.“ Idem alio loco (Dissertat. p. V.): „Quid caussae fuerit, cur ad Hermionam Pacuvii quam ad Dulorestem maluerint versus istos referre Delrius, Scriverius, Vossius, nescimus.“ Idem e Luciano ⁸³⁾ ostendit, traditum esse a nonnullis naufragium Orestis apud Tauros. Non dubitamus viro eruditissimo adstipulari. Neque tamen inde concludere licet, quod Naekius addit (l. l. p. VI.): „servili conditione hominem, non Graecum origine, se esse simulat. Sic mendici victu: nam vitam concesserant: vivit inter barba-

83) Toxari p. 57. et p. 62. Bip. Vol. VI. (ed. Reitz. p. 112.): „— ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς νεῶς τὰ αὐτὰ, ὅποσα ἢ στήλη δημοῖ, γραφαῖς ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰκασμένα δαίκνυται· πλέων Ὀρέστης ἅμα τῷ φίλῳ, εἶτα ἐν τοῖς κρημνοῖς διαφθαρείσης αὐτῶν τῆς νεῶς συνειλημμένος, καὶ πρὸς τὴν θυσίαν παρεσκευασμένος, καὶ ἡ Ἰφιγένεια ἥδη κατὰρχεται αὐτῶν. καταντικρὺ δὲ ἐπὶ τῆς ἐτέρας τοίχῃς, ἥδη ἐκδεδυνῶς τὰ δέσμα γέγραπται, καὶ φονεύων τὸν Θόαντα, καὶ πολλὰς ἄλλας τῶν Σκυθῶν· καὶ τέλος ἀποπλέοντες, ἔχοντες τὴν Ἰφιγένειαν, καὶ τὴν θεὸν. οἱ Σκύθαι δὲ, ἀλλως ἐπιλαμβάνοντα τοῦ σκάφους ἥδη, πλέοντες ἐκκρεμαννύμενοι, εἴτ' οὐδὲν ἀνύσαντες, οἱ μὲν αὐτῶν τραυματίαι, οἱ δὲ καὶ δεῖι τέτθ, ἀπονήχονται πρὸς τὴν γῆν cet.“ Alio loco Lucianus Euripidem omnino sequitur: (Amor. tom. II. p. 450. ed. Reitz. 1743, 4.) — — „ἡνίκα γὰρ ἐκρίθη θάττερος μένοντος ἐπὶ τῷ φονευθῆναι, τὸν ἕτερον εἰς Μυκῆνας ἀπύειναι, κομιᾶντα γράμματα, μένειν ὑπὲρ ἀλλήλων ἀμφοτέρω θέλῃσιν, ἑκάτερος ἐν θάττερῳ ζῶντι ζῆν ἑαυτὸν ἡγέμενος. ἀπαθεῖται δὲ τὰς ἐπιστολὰς Ὀρέστης, ὡς Πυλάδης λαβεῖν ἀξιώτερος cet.“

ros.“ Repugnat enim illis „non Graecum origine“ aperte versus Pacuvii, etsi non ex Duloeste allatus (Cic. de nat. Deor. II, 36. — ap. Both. 39. nobis 9.):

Graiúgena: de isto áperit ipsa orátio.

qui menda quidem non caret, sed sine dubio expressus est ex illo Eurip. Iph. Taur. 236:

Ἑλληνες· ἐν τοῦτ' οἶδα, κοῦ περαιτέρω.

Ac ne dubites, hanc Iphigeniae Euripideae partem Pacuvio ante oculos fuisse, statim v. 356 sqq. conversos a Pacuvio esse vidimus. Hinc licet profecto statuere, etsi naufragium fecerint amici, introitum tamen fabulae similem Euripideo fuisse, nisi quod Orestes de rebus hucusque gestis summatim exposuisse videtur, ne quae de caede matris a se perpetrata Romanis audientibus narranda erant, coram Iphigenia nimis verbose proferrentur; nam etsi ipsa apud Euripidem (v. 544.) caedem probat:

ὥς εὖ κακὸν δίκαιον εἰσεπράξατο.

et fortius etiam apud Pacuvium ait (Both. 29. nobis 17.):

*'Utinam nunc matrészcam ingenio, ut meúm
patrem ulciscí queam!*

Orestes tamen ipse (Eurip. v. 895. 897.):

σιγῶμεν αὐτά· πατρὶ τιμωρῶν ἐμῶ.

ἔα τὰ μητρός· οὐδέ σοι κλύειν καλόν:

et ad eandem sententiam licet referre Pacuvianum (Both. 13. nob. 4.):

— *Quid? quondam ét mihi*

Pigét paternum nómen, maternúm pudet

Profári —

Haec igitur cum non potuerint non esse narrata, exordio adscribamus licet; unde quodammodo duplex existit prologus, alter Iphigeniae, quo res Aulide gestas exposuit (nam quae apud Euripidem primum locum obtinent, de inferiis Oresti agendis, ea Pacuvium non recepisse crediderim, quippe cui multo uberior materia tractanda esset, ut infra, cum de exitu fabulae dicemus, apparebit; neque Romanis spectantibus illa nimis accepta fuerint, quae apud Euripidem sunt 345 sqq.) alter Orestis. Neque vereor, ne quis hanc rationem abhorrere dicat ab eo, quod tragoediae leges postulant, ne progressus fabulae nimis diu narrationibus retineatur; hoc enim ipso nomine reprehenditur Pacuvius, quod in exordiis nimius fuit. Lucilii versus est ex libro 29. Satirarum:

„*Utrum tristis cóntorto aliquo ex Pácuviano
exórdio.*“

Jam cum Dulorestem ex omnibus Nostri fabulis maxime celebrem fuisse pateat, quid

vetat in hac potissimum quaeri illud, quo vituperari meruit? Immo in hac paene necessarium fuit propter varios casus, quos personae ante tempus fabula repraesentatum erant perpressae.

IV.

Haec in universum praemonenda videbantur. Accipe iam argumentum fabulae, quatenus cognoscitur ex fragmentorum successione ea quae aptissima nobis visa est.

Iphigeniae igitur e prologo sunt haec (1. 2. 3.):

I.

*Respónsa explanat: mándat ne matrí fuat
Cognóscendi unquam aut cóntuendi cópia.*

Explanat responsa Calchas, qui Agamemnonem iubet rem ita instituere, ne Clytaemnestra de vero consilio nuptiarum certior fiat; nam eam narrationem a Pacuvio hoc loco esse adhibitam, qua Clytaemnestra non Argis mansit, sed Aulidem accessit, docere videtur fragmentum statim sequens. Ipsís verbis similia sunt ex Aulidénsi 530:

— ἄ Κάλχας θέσφατ' ἐξηγήσατο,

et 539 sqq.:

ἐν μοι φύλαξον, Μενέλεως, ἀνὰ στρατὸν
ἐλθὼν, ὅπως ἂν μὴ Κλυταιμνήστρα τάδε
μάθῃ, πρὶν Αἴδῃ παῖδ' ἐμὴν προσθῶ λαβών.

Quamquam haec ab Agamemnone, Clytaemnestra iam Aulidem appropinquante, dicuntur. Bothius: „Agi videtur de Apollinis oraculo, Orestem ulcisci iubentis caedem patris, sed ita, ut vis non adhibeatur.“ Vix crediderim ab ipso Apolline aut ab alio quoquam oraculum illud explanari; tum enim non poterat matrem occidere filius. Neque sensum versuum ex Bothii opinione percipio. *Non cognoscit Clytaemnestra, ni fallor, consilium; non contuetur filiam.*

II.

Gnatám despondit, núptiis hanc dát diem.

Agitur manifesto de Iphigeniae et Achillis nuptiis. Neve haereas in vocibus *hanc diem*. Nam Clytaemnestram Achilli explicantem inducit Iphigenia (ut apud Euripidem est in Aulid. 833. sqq.)

τί φής; ἐγὼ σοὶ δεξιάν; αἰδοίμεθ' ἂν
Ἀγαμέμνον', εἰ ψαύοιμεν, ὧν μή μοι θέμις.
ΚΛ. Θέμις μάλιστα, τὴν ἐμὴν ἐπεὶ γαμεῖς
παῖδ', ὃ θεᾶς παῖ ποντίας Νηρηίδος.

III.

— *Hymenaeúm fremunt*
Aequáles: aula résonit crepitu música.

Verba Euripidis sunt Iph. Taur. 355. Cave tamen hinc concludas, Clytaemnestram Argis manentem fingi, ut hoc loco est apud Euripidem:

— — — ὦ πάτερ, νυμφεύομαι
 νυμφεύματ' αἰσχροῦ πρὸς σέθεν· μήτηρ δ' ἐμὲ,
 σέθεν κατακτείνοντος, Ἀργεῖαί τε νῦν
 ὑμνοῦσιν ὑμεναίοισιν· αὐλεῖται δὲ πᾶν
 μέλαθρον· ἡμεῖς δ' ὀλλύμεσθα πρὸς σέθεν.

Pacuvius enim, qui in totius fabulae constructione tantopere discessit, quidni singulos versus receperit, aliis mutatis? Ceterum haec Iphigeniae prosopopoeia Pacuvio causa videtur fuisse, ut eodem artificio saepius uteretur. Vide fragm. 2. 6. 14.

Cum Orestes in prologo, sive mavis monologo (4—8), nomen suum necessario proferat, hoc ipsum videtur quasi haesitabundus facere:

IV.

— — *Quid? quondam ét mihi
 Pigét paternum nómen, maternúm pudet
 Profári —*

Dicat quidem aliquis, convenire his verbis Euripideos Iph. Taur. 484 sqq.:

ΙΦ. σοὶ δ' ὄνομα ποῖον ἔθεθ' ὁ γεννήσας πατήρ;

ΟΡ. τὸ μὲν δίκαιον, δυστυχεῖς καλοῖμεθ' ἄν.

ΙΦ. οὐ τοῦτ' ἐρωτῶ· τοῦτο μὲν δὲς τῇ τύχῃ.

ΟΡ. ἀνώνυμοι θανόντες οὐ γελάμεθ' ἄν.

ΙΦ. τί δὲ φθονεῖς τοῦτ', ἢ φρονεῖς οὕτω μέγα;

ΟΡ. τὸ σῶμα θύσεις τοῦμόν, οὐχὶ τοῦνομα.

his igitur Pacuvianum Orestem adiicere nostra; at servi omnino non est de paterno maternoque nomine loqui. Itaque locum in prologo aptiorem iudico.

Quodsi recte statuimus, Orestem ea, quae ante suum in Tauros iter acta sint, narrare explicatius quam apud Euripidem, hic commodissimus locus fuerit his versibus inserendis:

V.

*Páter Achivos ín Capharei sáxis pleros pér-
didit.*

Haec in narrationem Orestis, dum neque ille neque Iphigenia originem professi sunt, recipi non posse, apertum est; redit sane Euripides posteriori loco ad fata Mycenarum; sed absonum foret, res tam alte repeti; itaque prologo hunc versum adscribendum duximus. Sequuntur:

— — *Séd me incertat díctio: quare expedi.*

et:

Néc grandiri frúgum fetum pósse nec mitíscere.

Priora verba, ni fallor, Apollini se dixisse refert Orestes, cum oraculum de patre ulciscendo datum non satis percepisset. Nam apud Aeschylum quidem, cum Apollo disertis verbis occidi iusserit Clytaemnestram, Orestes ante perpetratum facinus ne haesitat
qui-

quidem dei mandatum exsequi (Choeph. 295 sqq.):

τοιοῖςδε χρησμοῖς ἄρα χρὴ πεποιθέναι
 κεί μὴ πέποιθα, τοῦργον ἔστ' ἐργαστέον.
 πολλοὶ γὰρ εἰς ἐν συμπιτνοῦσιν ἴμεροι,
 Θεοῦ τ' ἐφετμαὶ, καὶ πατρὸς πένθος μέγα.

sed post caedem statim a Furiis agitatur; at Euripidi magis humanum (homines enim describere Euripidem, heroas Aeschylum, scite animadversum est) videbatur, Orestem primo de Aegistho tantum interficiendo cogitare, postea monitum a sorore, adesse Clytaemnestram eadem sorte dignam, rei atrocitate perculsum matri parcere velle; inde illud colloquium cum Electra (v. 972 sqq.):

OP. τί δῆτα δρῶμεν; μητέρ' ἢ φονεύσομεν;
 HL. μῶν σ' οἶκτος εἶλε, μητρὸς ὡς εἶδες δέμας;
 OP. φεῦ· πῶς γὰρ κτάνω νιν, ἢ μ' ἐθρεψε κατέκεν;
 HL. ὥσπερ πατέρα σὸν ἦδε καμὸν ὤλεσεν.
 OP. ὦ Φοῖβε, πολλήν γ' ἀμαθίαν ἐθέσπισας —
 HL. ὅπου δ' Ἀπόλλων σκαιοὺς ἦ, τίνες σοφοί;
 OP. ὅστις μ' ἐχρησας μητέρ', ἦν οὐ χρὴ, κτανεῖν.
 HL. βλάβπτη δὲ δὴ τί πατρὶ τιμωρῶν σέθεν;
 OP. μητροκτόνος νῦν φεύξομαι, τόθ' ἀγνὸς ὢν.

Quid igitur obest, quominus statuamus, Pacuvium sive suoapte ingenio, sive alicui poëtae Graeco obsecutum, Orestem induxisse cum ipso Apolline quasi disputantem, dubi-

tantem certe de sensu oraculi; quemadmodum in ipsius Pacuvii versu est (Periboeae fr. Both. 16.):

Fléxa, non falsa, aútumare díctio Delphís solet.

Iam vero si tale oraculum fuit, quale dat Sophocles (Electr. 35.):

χρῆ μοι τοιαῦθ' ὁ Φοῖβος, ὃν πεύσει τάχα·
ἀσκευον αὐτὸν ἀσπίδων τε καὶ στρατοῦ,
δόλοισι κλέψαι χειρὸς ἐνδίκους σφαγὰς —

nonne potuit Orestes dubitare, utrum de matre interficienda ageretur? Vide modo Tyndarei orationem qua exponit (Eur. Or. 490.):

ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον,
πληγεῖς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα,
αἰσχιστον ἔργον· οὐ γὰρ αἰνέσω ποτέ
χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
ὁσίαν διώκοντ', ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
μητέρα, τὸ σῶφρόν τ' ἔλαβεν ἂν τῆς ξυμφορᾶς,
καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἶχετ', εὐσεβὴς τ' ἂν ᾦν.
νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἤλθε μητέρι.

et quae sequuntur.

Nonne igitur Orestes dicere potuit:

VI.

— *Séd me incertat díctio: quare expedi.*

Si cui tamen quae diximus de dubitatione

Orestis minus placeant, is etiam alterum locum conferre poterit (Eur. Iph. Taur. 85 sqq.):

σὺ δ' εἶπας ἐλθεῖν Ταυρικῆς μ' ὄρους χθονός,
 ἐνθ' Ἀρτεμις, σὴ σύγγονος, βωμούς ἔχει,
 λαβεῖν τ' ἄγαλμα θεᾶς, ὃ φασιν ἐνθάδε
 εἰς τούσδε ναοὺς οὐρανοῦ πεσεῖν ἄπο·
 λαβόντα δ' ἢ τέχναισιν, ἢ τύχῃ τινὶ,
 κίνδυνον ἐκπλήσαντ', Ἀθηναίων χθονὶ
 δοῦναι τόδ'· ἐνθένδ' οὐδ' ἐν ἑρρήθῃ πέρα·
 καὶ ταῦτα δράσαντ' ἀμπνοὰς ἔξιν πόνων.

Tum dubitaverit Orestes, qui tandem fieri queat, ut simulacro Dianae Athenas asportato requiem laborum reperiat. Utut est, alterutrum videtur verum esse. Ceterum *dictionem* proprie adhiberi de oraculis apud poëtas latinos, ostendimus in notis ad hunc locum.

— Alter versus:

VII.

Néc grandiri frûgum fetum pôsse nec mitiscere —

aperte est de piaculo Argivae terrae sterilitatem portendentis; sed dubium est, utrum propter caedem Agamemnonis, quam in rem afferri potest Aeschylus (Choeph. 276.):

τὰ μὲν γὰρ ἐκ γῆς δυσφρόνων μελίγματα,
 βροτοῖς πιφαύσκων εἶπε, τάσδε νῶν νόσους —

an propter caedem Clytaemnestrae, quae non minus est *μίασμα χώρας*. Quaevis enim cae-

des, antequam expiatur, regionem polluit. Ita Thebae peste vexantur, donec Laii mors inulta maneat.

Verba, quae post Scaligerum viri docti Duloresti adscribere consueverunt,

VIII.

— *Liqui in Aegeó freto.*

ea, si disputatione illa Naekius de naufragio Orestis apud Tauros verum assecutus est, non poterunt ex nostra esse fabula; quis enim alius dicat, nisi Orestes: (*navim* nempe) liqui in Aegeo freto? — Sed, cum de lectione etiam ambigatur, vide omnino notas.

Quodsi verum est, Chori partes fuisse in Duloreste — ac fuerunt haud dubie, etsi non tam amplae quam apud Euripidem — Chori cantus commodissime tempus illud absumserint, quo Orestes in litore conspicitur. Eam rem *nuncius* refert:

IX.

Graiúgena; de istoc áperit ipsa orátio.

Euripides ita:

Ἕλληνας· ἐν τοῦτ' οἶδα. καὶ περαιτέρω.

Coniiciat igitur aliquis, legendum esse *Graiúgenae*; ego prorsus contra censeo. Nam cum apud Euripidem Orestis Pyladisque cer-

tamen in eo versetur, uter in Tauris remanens mortem obire, uter servari velit, Pacuvius, quod manifestum tenemus ex locis supra allatis, coram Thoante voluit vitam ab utroque contemni prae solitudine; at duplex certamen non poterat institui; tum igitur Py-lades per priorem fabulam *κωφὸν πρόσωπον* futurus erat. Hoc ut vitaret Pacuvius, nisi egregie fallor, Orestem solum captum in scenam introduxit.

Itaque adducitur Orestes in conspectum Iphigeniae, quae illum, etsi servilem statum prae se fert (nam naufragum esse scit Iphigenia), tamen eadem fere, qua apud Euripidem, ratione de sorte familiae interrogat; eamque opportunitatem arripuit Pacuvius, ut copiosam narrationem insereret; ac plurimi loci ex hac fabulae parte exstant (10 — 18.). Primus inter eos, qui ab editoribus in Du-lorestem recepti sunt, est:

X.

*Aeges ferme aderant aequore in alto ratibus
repentibus.*

e descriptione itineris Graecae classis Troia redeuntis, ut videntur arbitrati esse. Sed haec cum non laudentur ex nostra fabula, fortasse ne Pacuvii quidem sint, si recipere in ordinem voluerunt viri docti, monstran-

dus certe erat locus aptissimus; at hi numeri anapaestici (vid. nott.) nolunt consociari cum reliqua narratione, tetrametris trochaicis comprehensa; praeterea *Aeges* abiiendum esse certum est.

Etiam sequentia non ex Duloeste laudantur, sed in nullam aliam Nostri tragoediam quadrant: „an Achivorum exercitus, et tot navium rectores non ita profecti sunt ab Ilio,

XI.

*'Ut profectione laeti piscium lasciviam
'Intuerentur, nec tuendi capere posset satietas.
'Interea prope iam occidente sole inhorrescit
mare,
Tenebrae conduplicantur, noctisque et nimbum
occaecat nigror;
Flamma inter nubes coruscat, coelum tonitru
contremittit;
Grando mista imbris largifluo subita praecipitans
cadit;
'Undique omnes venti erumpunt, saevi existunt
turbines,
Fervit aestu pelagus."*

Apud Euripidem haec primum brevissime significantur (Iph. Taur. 512.):

ΙΦ. νόστος δ' Ἀχαιῶν ἐγένεθ', ὥς κηρύσσεται;
ΟΡ. ὥς πάνθ' ἅπαξ με συλλαβοῦσ' ἀνιστορεῖς.
ΙΦ. πρὶν γὰρ θανεῖν σε, τοῦδ' ἐπαυρέσθαι θέλω.
ΟΡ. ἔλεγχ', ἐπειδὴ τοῦδ' ἐρᾶς· λέξω δ' ἐγώ.

Iam singulorum ducum sortes deinceps recensentur, Calchantis, Achillis, Agamemnonis; cuius fata enarrantur quidem, sed singulis versibus alternantibus; quae res ut apud Graecos moris est, ita vereor, ut Romani spectatores talia tolerarint. Hic igitur patet verissimum esse quod dicit Naekius l. c. p. VII.: „Aliquot hoc sonant fragmenta, ut vel Orestem vel Iphigeniam prius facta narrantem facile agnoscas. Et fortasse paullo, quam apud Euripidem, uberiores fuerunt hae narrationes.“

Dum Agamemnon abest, Clytaemnestra, coniugis odio abrepta, ad Aegisthi amorem sese applicat, qui, hanc praeclaram occasionem ratus patrem Thyestem ulciscendi, regimen Mycenarum a Clytaemnestra secum communicatum accipit, ac violenter exercet. Apud Aeschylum certe statim post interfectum Agamemnonem superbiam prodit (Ag. 1622 sqq.):

Ἐκ τῶν δὲ τοῦδε χρημάτων πειράσομαι
ἀρχειν πολιτῶν· τὸν δὲ μὴ πειθάνορα
ζεύξω βαρείαις οὔτι μὴ σειραφόρον
κρίθωντα πῶλον· ἀλλ' ὁ δυσφιλὴς σκότῳ
λιμὸς ξύνοικος μαλθακὸν σφ' ἐπόψεται.

Talia ubi refert Orestes, Iphigenia eum interrumpere videtur:

XII.

Eu: núnc tyrannúm nóvi temeritúdinem.

Sorori interroganti: „at Orestes ubi tum erat?“ in Phocide eum fuisse narrat servus; „eundem“, inquit, „postea vidi, cum Delphis domum redirem, Furiis agitatum Apollinisque auxilium implorantem. Talem locum hariolando assignamus illis:

XIII.

*Délphos venum pécus egi: inde ad stábulad
itiner cóntuli.*

Hinc ad seriem rerum gestarum redit Orestes, monitus ab Iphigenia, ut, qua re Furiarum poenas Orestes meruerit, aperiat. Tum ille: „revertitur“, inquit, „Agamemnon, Cassandram secum ducens; ea Clytaemnestrae illico suspicionem movet, adduci pellicem.“ Ita Aeschylus (Agam. 1413 sqq.):

κεῖται γυναικὸς τῆςδε λυμαντήριος,
Χρυσήϊδων μείλιγμα τῶν ὑπ' Ἰλίου
ἢ τ' αἰχμάλωτος ἥδε καὶ τερασκόπος,
καὶ κοινόλεκτρος τοῦδε, θεσφατηλόγος
πιστὴ ξύνευνος, ναυτίλων δὲ σελμάτων
ἰσοτριβής.

Talia autem eventura praedixerat Oeax, mortem Palamedis ulciscendi cupidus. Dictys Cretensis VI, 2: „Per idem tempus Oeax Nauplii filius, Palamedis frater, cognito Graecos ad suos remeare, Argos venit: ibi Aegialam atque Clytaemnestram falsis nunciis adversum maritos armat, praedicto ducere eos

ex Troia uxores, praelatas his: Praeterea addidere ea, queis mobile sua natura muliebre ingenium magis adversum suos incendere-
tur.“ (Cf. quae de morte Palamedis tradunt Schol. ad Eurip. Orest. 422.). Iam satis patet, quid sibi velint ista:

XIV.

*Me cálvitur suspício? hoc est illud quód fore
Occúlte Oeax praedíxit —*

Itaque, iam certa consilii, marito insidias struit, eumque interficit. Hanc narrationem claudit Orestes versu hoc:

XV.

Sí Priamus adésset, ipse éius commiserésceret.
Iam vero Iphigenia, non amplius reprimens agitationem animi, clamat:

XVI. XVII.

*Híccine is est, quem fámae gratia ante ómnes
nobilitát viros?
'Utinam nunc matréscam ingenio, ut meúm
patrem ulciscí queam!*

Qui duo versus etsi non eodem loco citantur, coniunguntur tamen commodissime.

Vides Pacuvium, qui solum Orestem hic introducere volebat, omnia illa de epistola et reliqua Euripidis artificia neglexisse, hanc ratus verisimillimam agnoscendae sororis rationem, et quae maxime ad affectus com-

movendos faceret; neque iam fore speramus, qui iustum narrationis ordinem in praecedentibus desideret.

Iam pergit Orestes brevissime narrare, non inultum esse patrem; eam ipsam ob rem eiectum se Mycenis, auctoribus Oeace aliisque hominibus Agamemnonem perosis. Hinc illa:

XVIII.

— *'Extemplo Aegisthí fidem*
Núncupantes cónciebant pópulum —

cum quibus conferri merentur Euripidea (Orest. 425 sqq.):

ME. τίνες πολιτῶν ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;

OP. Οἶαξ, τὸ Τροίας μῖσος ἀναφέρων πατρί.

ME. ξυνῆκα· Παλαμήδους σε τιμῶρεϊ φόνος.

Simul Furias fugientem Delphos se accessisse; iussisse Apollinem iter in Tauricam terram, ut simulacrum Dianae in Graeciam asportaret.

Verum enim vero difficultas nunc oritur, qua tandem ratione fugam Orestes atque Iphigenia moliti sint. Nam Iphigeniae dolosum cum Thoante colloquium acute sane Euripides excogitavit; Pacuvium discessisse ab illo, fidem faciunt hi versus:

*Nam te in tenebrica sépe lacerabó fame
Clausum, ét fatigans ártus torlo dístraham —*
(fr. 32.).

'Illum quaero, qui ádiutatur — (fr. 24.).

*'Unde exoritur, quó praesidio frétus, auxiliis
quibus?*

*Quó consilio cónfirmatur, quá vi, cuius có-
piis? (fr. 25.).*

et omnium maxime haec:

*a) 'Is quis est? b) Qui té, nisi illum tu óc-
cupas, letó dabit, (fr. 28.).*

quae manifesto dicuntur, cum alteruter ex amicis armatus Thoantem aggrediatur.

Itaque cum filum illud Ariadneum, quod in prioribus praebebat Euripidis Iphigenia Taurica, mox rumpatur, nihil potest amplius expectari praeter talem fragmentorum compositionem, quae sibi ipsa non pugnet, et quam simplicissimum fabulae nexum praestet. Quae igitur reliqua sunt, ita poterunt concinnari.

Dum inter se consultant de rapiendo simulacro Orestes et Iphigenia, facile intelligunt, rem nimium quantum difficilem esse; persuaderi rem Thoanti non posse, cuius ingenium atrox et ferocem habitum ita describit Iphigenia:

*'Amplus, rubicundó colore, spéctu protervó ferox,
Voce suppressá, caperato frónte, vultu túrpidó.*

Queritur insuper Orestes, accessisse quidem se ad vim paratum cum Pylade aliisque comitibus; sed tempestate alteram navim ab altera disiectam esse. Nam duas naves fuisse ut statuamus, postulat fere illud naufragium; ea enim navis, in qua Orestes fuerat, perierit necesse est; Pyladem tamen armatum evasisse constat; qui nisi navim etiam tum habet atque adeo socios, non potest de amico liberando et perficienda fuga cogitare. Quae si minus placent, aliam quaeso rationem comminiscere, in quam omnia fragmenta rite quadrent. Desperat igitur Orestes: ne spem quidem superesse, unquam fore, ut aufugere possint. Ecce Pylades solus advenit, servili fortasse habitu utens et ipse, clam certe advenit; ut ordinem rerum gestarum ab Euripide institutum, quo primum latentes, dein capti prodeunt amici, Pacuvius quodammodo inverterit, vel potius inter utrumque partitus sit. Pylades consolatur Orestem, suam navim salvam esse. At quominus statim simulacro correpto cum Iphigenia discedant, obstat, quod armis nunc quidem carent, in templo vero custodes sunt. Convenit igitur inter eos, ut eadem via, qua Pyladi latere contigit, ad navim redeant, armati revertantur cum sociis, Iphigenia interea templum ingrediatur, Choro silentium promittente. Haec omnia testimoniis comprobari nequeunt; sed vix poteramus aliter statuere. Nam cum alter tantum a pastori-

bus captus sit, Thoanti, ubi audivit Orestem agnovisse sororem, nequibat dubitatio oriri, uter Orestes esset; ut nunc est, statim apparebit, qui fieri pótuerit.

Oreste ac Pylade ad navim, Iphigenia in templum discedentibus, solus in scena remanet chorus, Graecarum haud dubie mulierum, ad exemplum Euripidis, ac silentium pollicitus, ut idem instituit (Iph. Taur. 1045.):

Θάρσει, φίλη δέσποινα, καὶ σῶζου μόνον,
ὥς ἐκ γ' ἐμοῦ σοι πάντα σιγηθήσεται,
ἴστω μέγας Ζεὺς, ὦν ἐπισκῆπτεις πέρι.

Nihil tamen prohibet, quominus, sicut chorus Euripideus (1059 sqq.) de rebus quas geri modo viderant, quasi philosophentur. Inde illa verba:

XX.

*Fórtunam insanam ésse et caecam et brútam
perhibent phílosophi,*

*Sáxique instar ésse globosi praédicant volú-
bilem;*

*'Ideo, quo saxum ímpulerit fors, cádere eo
Fortunam aútumant.*

*Caécam ob eam rem esse íterant, quia nihil
cérnat quo sese ápplicet.*

*'Insanam autem aiúnt, quia atrox, íncerta,
instabilísque sit.*

*Brútam, quia dignum átque indignum né-
queat internóscere.*

*Súnt autem alii phílosophi, qui cóntra Fortu-
nám negant*

*'Esse ullam, sed témeritate ómnia regier aú-
tument.*

*'Id magi' veri símile esse usus reápse experiundo
édocet.*

*Vélut Orestes módo fuit rex, módo mendicus
fáctus est:*

*Naúfragio res cóntigit nempe: érgo haud For-
tuná óbtigit.*

Ceterum his ac similibus locis Pacuvius *docti* cognomen assecutus fuerit; quamquam haec certe Romanam, i. e. non satis concoctam philosophiam sapiunt. Attamen Fortuna cum opponatur *temeritati*, non est *casus fortuitus*, sed potius notiones Fati ac Fortunae videntur misceri.

Iam scenam ingreditur *Thoas*, e choro quaerens, ubi Iphigenia sit, ubi Graecus. Respondet Chorus, in templo esse illam; at eo intrare regi, dum cerimoniae perficiuntur, nefas est; nam intus immolanda erat victima. Sic in Euripidis Iphigenia Taurica (1121 sqq.):

ΘΟΑΣ. ποῦ 'σθ' ἡ πυλωρὸς τῶνδε δωμαίων
γυνή
Ἑλληνίς; ἥδη τῶν ξένων κατήρξατο;
ἀδύτοις ἐν ἀγνοῖς σῶμα λάμπονται
πυρί;

Rex igitur domum suam, quae in altera scenae parte est, discedit. Mox *nuncius*,

Thoantem de rebus ad navim gestis certior-
rem facturum, chorum interrogat, ubi rex
sit (Eur. Iph. Taur. 1250.):

ὦ ναοφύλακες, βώμιοί τ' ἐπιστάται,
Θόας, ἀναξ γῆς τῆσδε, ποῦ κυρεῖ βεβώς;

Chorus respondet (1259 sqq.):

ἄπιστον εἶπας μῦθον· ὃν δ' ἰδεῖν θέλεις
ἀνακτα χώρας, φροῦδος —

ΑΓ. ποῖ; δεῖ γὰρ αὐτὸν εἰδέναι τὰ δρώμενα.

ΧΟ. οὐκ ἴσμεν· ἀλλὰ στεῖχε, καὶ δίωκέ νιν,
ὅπου κυρήσας τούσδ' ἀπαγγελεῖς λόγους.

Huc pertinet Pacuvianum:

XXI.

*Nil cóniectura quívi interpretárier,
Quorsúm cervice fléxa tum conténderet.*

Tum nuncius:

ὄρᾱτ', ἄπιστον ὥς γυναικεῖον γένος,
μέτεστί θ' ὑμῖν τῶν πεπραγμένων μέρος.

Dein 1270 sqq.:

ΑΓ. ὦή· χαλαῖτε κληῖθρα· τοῖς ἔνδον λέγω·
καὶ δεσπότη σημήναθ', οὔνεκ' ἐν πύλαις
πάρειμι, καινῶν φόρτον ἀγγέλλων κακῶν.

ΘΟ. τίς ἀμφὶ δῶμα θεᾶς τόδ' ἴστησιν βοήν,
πύλας ἀράξας καὶ φόβον πέμψας ἔσω;

Pacuviana hinc expressa sunt:

XXII.

— Quidnam autem hoc sóniti est? quid stridúnt fores?

Iam vero nuncii oratio similis fere fuerit ei, quae apud Euripidem est, mutatis quae mutanda erant: „Navim vidimus in littore; ex ea prodire duo adolescentes; nos primum latebras quaerere, auscultaturi; tum audivimus, etsi non vidimus, Orestem ac Pyladem esse; huc profectum esse Orestem, ut Dianae imaginem raperet, Furiarum ob caedem matris se agitantium remedium quaerens; opportunitatem iam explorasse; sororem Iphigeniam agnovisse; inde quam celerime potui, huc accessi rem nunciaturus.“ Ex hac oratione reliquus est versus:

XXIII.

In túrba Oresti cógnita agnota ést soror.

Illum rex, „ecquis alter est?“ interrogat:

XXIV.

'Illum quaero qui adiutatur —
dein, miratus adolescentium audaciam:

XXV.

*'Unde exoritur, quó praesidio frétus, auxiliis
quibus,*

Quò consilio cónfirmatur, quá vi, cuius cópiis?

Ac nuncius: „audivi sonitum armatorum vi-
rorum

rorum complurium; quamquam tuae, rex, fortitudini facillimum erit, illos conatus coërcere.“ Rex ad haec:

XXVI.

Macte esto virtute óperaue, omenque approbo.

„At ubi,“ pergit, „est audax ille adolescens?“ „Huc videbatur,“ nuncius inquit, „contendere, neque longe abesse potest:“

XXVII.

Aut híc est, aut híc ádfore actutum áútumo.

Neque fallitur nuncius; auditur enim armorum strepitus, apparent cum aliquot comitibus Orestes ac Pylades, sed prior Pylades. Quo conspecto Rex:

XXVIII.

'Is quis est?

Pyl. *Qui té, nisi illum tu óccupas, letó dabit.*

Sequuntur aliquot fragmenta, unde seriem rerum gestarum satis perspiciamus.

Dum pugnatur, Iphigenia, nemine animadvertente, prodit e templo, fratri aliquid accidisse suspicata:

XXIX.

Ubi ille ést? me miseram, quám clamos eliminat!

Vincuntur, armis exuuntur amici. Thoas igi-

tur, qui e nuncio summam Orestis facinus acceperat, Orestem, auctorem totius consilii, punitum iri statim declarat; uter sit, quaerit. Tum Pylades:

XXX.

'Ego sum Orestes.

Or. *'Immo enim véro ego sum
inquam Orestes.*

Inde iam altercatio amicorum, per plures fortasse versus producta. Thoas, ab Oreste non persuaderi sibi passus (nam Pyladem prius armatum conspexit, et consentaneum erat Orestem ceteros antecedere), Pyladi tanquam Oresti minatus erat:

XXXII.

*Nam te in tenebrica sépe lacerabó fame
Clausum, ét fatigans ártus torto dístraham —*

Oresti (qui Pylades ipsi esse, et propter singularem amicitiam dignus videtur cui parcat) proponit, ut vitam sibi precetur. At ille, veniam errore Thoantis sibi concessam non accipiens *), proloquitur illa:

XXXI.

'Ambo sic una énicariér precamur.

Neque Pylades mori recusat; is enim idem,

*) Haec e Ciceronis verbis elici posse, videbis in animadversionibus, ubi, quae hic nude posuimus, demonstrata sunt.

quod Orestes, precari non potest, ut amicus secum supplicio afficiatur; hic igitur „exitus ab utroque datur conturbato errantique regi.“ Is tamen etiamtum anceps consilii haesitat. Iam vero Iphigenia — quae hucusque ante fores templi adstitisse censenda est et anxia tacuisse, dum fratrem regis errore salvum fore sperat — ubi instat periculum etiam fratrem amittendi, subito erecta in deorum voluntatem fiducia, [*oraculum Apollinis*], inquit,

XXXIII.

*Nón vetet animum aégritudine in re crepera
cónfici?*

Itaque ad Thoantem accedit, non tam supplex quam religionis auctoritate illum permotura, ut non solum Oresti, iussu Apollinis huc profecto, parcat, neve amicos alterum alterius consuetudine privet: sed etiam Dianae simulacrum, deorum numini obsequens, abduci patiatur. Ex hoc cum Thoante colloquio supersunt sequentia:

XXXIV.

— *Primum hóc abs te oro, mínus inexora-
bilem*

Fáxis, ni turpássis vanitú-dine aetatém tuam.

Respondet Thoas:

XXXV.

'Oro mi ne fléctas fandi mí prolixitú-dinem. —

XXXVI.

Nónne officium fúngar vulgi, atque aégre malefactúm feram?

Iphigenia exponit, cur Orestes huc appulerit; se ipsam consilium eius adiuuare voluisse; *nam, ait,*

XXXVII.

Sí quis hac me orátione incílet, quid respóndeam?

nempe hac: „tunc fratrem Furiarum ira perire patieris?“ Pyladi ipsum regem concessisse ut viveret; sed omnino parcendum esse utrique. „Perinde,“ inquit, „cruciabere male facti poenitentia, vel cum utrumque interfeceris,

XXXVIII.

Vel cum illum videas sóllicitum orbitúdine, divulsis amicis. Deorum denique numine haec geruntur; illis noli adversari. Tu vero, Pylades,

XXXIX.

Nunc ne illum (sc. Thoantem) exspectes, quándo amico amíciter

Fecisti,

perfecturum, quod tibi minitabatur, supplicium.“

Hac tandem Iphigeniae oratione deiectus Thoas a crudeli consilio, amicitiam

illorum admiratus, omnia quae postulaverat Iphigenia, concedit. Ex hac Thoantis quasi peroratione supersunt duo versus:

XL.

— *ut, si ita sũnt promerita v̄stra, aequiparare ùt queam*
V̄reor, nisi nunquã fatiscar f̄acere quod quibó boni.

V.

Haec erant, quae de universa fabulae compositione fragmentisque adornandis probabiliter videbantur disseri posse. In quibus quae testimoniis disertis certa sint, quae verisimilia ex ipsis fragmentis, quae ex arbitrio assumpta, quisquis haec legeris, intelliges; idem, quantum in hoc genere praestari possit, aequè aestimabis.

Reliquum est, ut dicatur de Naekii sententia, longe aliter statuentis apud Pacuvium has res tractatas esse. Eius enim verba sunt (l. c. p. VI.): „Quam postea occasionem nacti cum Iphigenia aufugerint Orestes et Pylades, ablato deae signo, non uno modo enarrare Pacuvio licuit.“ et pag. VII.: „Finem fabulae suae hunc fecisse Pacuvium aliquis opinetur, ut Thoantem interfecerit Orestes. Sane occiso Thoante, aufugisse e barbarica terra Oresten cum suis, tradunt Servius (Aen. II, 116. et VI, 136.), Hyginus (fab. 261.), Lucianus (l. c.). Verum hoc ut

non alienum a Pacuvio, ita alienum est a Duloreste: scilicet interemit quidem Thoan-tem Pacuvius, sed alia fabula, non Duloreste.“ Nimirum cum Chrysen tragoediam scripserit Pacuvius, cuius argumentum hucusque creditum est e libro I. Iliadis, Naekius argumentum statuit illud, quod narrat Hygin. fab. 121, de adventu Orestis et Iphigeniae ad Sminthios, et periculum, in quod illi veniebant, ne Thoanti redderentur; tum ut agnitus fuerit Chryses iunior, Agamemnonis ex Chryseïde filius, et cum Oreste fratre Thoantem interfecerit. „Cum Chryse cohaerebat et Chryse continuabatur Dulorestes.“ Haec fere Naekius. Sed ut concedamus, fuisse haec in fabula Chryse — quod maxime dubium est, locoque mendoso nititur, hic tamen nequit pluribus inquiri — inde tamen non sequitur, Pacuvium in finiendo Duloreste respexisse iam ad hoc posterioris fabulae argumentum. Ita Euripidis Orestes et Iphigenia Taurica non possunt inter se necti: nam in illius fine Apollo promittit Oresti, cum ab Areopago absolutus fuerit, tum liberatum iri Furiis; in Taurica demum res ita amplificatur, ut pars Erinnyum, cui iudicium non placuisset, Orestem vexare non destiterit. Aliud exemplum luculentissimum tragoediarum non cohaerentium, quamquam argumento propinquarum, praebent Sophocleae Oedipus uterque cum Antigona. „At Chrysen deinde excipiebat Hermiona Pacu-

vii.“ Itaque V. D. ni fallor, trilogiam hanc statuit *). Sed istud de Chryse et Hermiona utut est: in Duloreste Thoanti potestatem fuisse constat, ut supplicium de utroque amico sumeret; qua si usus non est barbarus, fecit aut divino imperio obsecutus (fere ut apud Euripidem Minerva monet Thoan-tem, ne fugientes persequatur), aut sponte; nam vi coactum facere, comitibus Oresti auxilium ferentibus, nemo cogitabit. Pepercit igitur: fugientne tamen illi, simulacrum deae invito rege rapientes? Nae istud furum es-

*) Etsi paulo audacius est, Romanae tragoediae trilogias vindicare, Accium tamen eousque processisse fidem paene faciunt hi tituli:

Pelopidae (partes: *Oenomaus*, *Chrysippus*, *Atreus*.)

Agamemnonidae (partes: *Clytaemnestra*, *Aegisthus*, *Eri-gona*.)

Persidae (partes: *Andromeda*, *Amphitruo*, *Trachiniae*.) quibus in titulis noli mirari, quod non reperiuntur *Pelops*, *Agamemnon*, *Perseus*; haec enim nomina trilogiae universae reservanda erant; eorum vices sustinent *Oenomaus*, *Clytaemnestra*, *Andromeda*.

Ad *Thebaidem* quatuor fabulae referri possunt: *Eri-phyla*, *Phoenissae*, *Antigona*, *Epigoni*; sed *Antigona* videtur extra trilogiam esse.

Obscurior est *Aeneadarum* ratio; laudatur enim *Aeneadae vel Decius*; hic vero quomodo ab Aenea procreatus? Hoc tamen ipsum videtur suspicionem nostram imprimis iuvare; nam paene necessario requiritur alia fabula, in cuius personas illa vox magis quadret. Ea Romulus fortasse fuerit. Tum ad eandem trilogiam referre liceat *Brutum*.

Sed haec hactenus. Sentio enim, quam lubricum campum ingressus sim. Itaque pluribus ea de re disputare, aut mihi, aut aliis, si forte nonnullis haec arriserint, relinquo.

set, non heroum. Itaque, si parcit, imaginem simul ipse tradat, necesse est.

VI.

Talis igitur fuit Pacuvii Dulorestes. Reliquum est, ut quo anno acta sit, addamus. Nam cum Ciceronianus Laelius (cap. 7.) dicat: „Qui clamores tota cavea *nuper* in hospitis et amici mei M. Pacuvii *nova* fabula, cum cet.“, dialogus autem habitus esse fingatur eo anno, quo Scipio Africanus minor decessit, DCXXV, C. Sempronio Tuditano, M' Aquillio Coss.; in scenam prodiit Dulorestes paulo ante illos consules, vel eo ipso anno. Si quidem Cicero temporis rationem accurate habuit. Videtur tamen M. Tullius calculos computari noluisse; nam tum annum agebat Pacuvius nonagesimum primum. Atqui Cicero in Bruto (cap. 64.) hoc ipsum tamquam singulare narrat, Accium et Pacuvium iisdem aedilibus docuisse fabulam, cum Noster octoginta, Accius triginta annos natus esset; praeterea Pacuvium ultra nonagesimum annum vitam extendisse, nemo tradit.

Accedimus ad lectionem eorum versuum stabiliendam, quos recipiendos in compagem duximus; his in calce addemus alios, argumento fabulae adeo aptos, ut aut aliis aut nobis ad eam pertinere posse videantur.

T h e s e s.

I.

Hannibal omnium Imperatorum est religiosissimus.

II.

Nemo unquam Athenis fuit patriae amantior quam Alcibiades.

III.

Tiberius sponte Rhodum concessit.

IV.

Carolus Magnus fratrem Carolomannum occidisse ut putetur nullae adsunt causae idoneae.

V.

Donec Europae incolae Christiani sint, frustra sperabitur Asiam posse Christiana religione imbui.

VI.

Falluntur scriptores, qui vetari volunt, ne libri sui ab aliis quam redemptoribus imprimantur.

VII.

Non dubium est, quin Decemviri in libris diiudicandis cum Centumviris Augusti demum temporibus coaluerint.

VIII.

Leges duodecim tabularum Athenis Romanam sunt arcessitae.

IX.

Hercules Graecorum cum Thoro Scandinavico comparandus.

X.

In Sophoclis Antigona persona principalis est Ismene.

XI.

Tacitus Romanorum poetarum est longe maximus.

XII.

Recentiorum ironia poësin ut pestis pessumdat.

Vitae curriculum.

Henricus Guilelmus Augustus Stieglitz natus sum Arolsae ante diem octavum Calendas Martias anni MDCCCII, patre Friderico Iacobo Stieglitz, matre Friderica Carolotta e gente Maieriana; utroque, quod laetor, superstite. Primis litterarum rudimentis, praecipue linguis recentioribus, imbutus sum a parentibus carissimis, deinde pluribus a praeceptoribus privatis.

Autumno anni MDCCCXV Gotham adii, illustris gymnasii Doeringio Directore. Ibi per quatuor annos et sex menses commoratus, praecipue Virorum optimorum Chr. Ferd. Schulzii, Val. Rostii, gymnasii Professorum, scholis, et ultimo anno Friderici Iacobsii Viri egregii singulari amicitia et privata institutione gavisus sum.

Vere anni MDCCCXX ad almam Georgiam Augustam me contuli, ibique civium numero adscriptus per duos annos hisce praelectionibus, quibuscum coniunxi privata studia, interfui: I. T. Blumenbachii de historia naturali; Fr. Bouterweckii de historia philosophiae, logice, aesthetice; Lud. Dissenii de doctrina metrorum, syntaxi Graeca, philosophiae Graecae historia, Demosthenis oratione Ctesiphontea; L. Heerenii de histo-

ria antiqua, recentioris aevi, ethnographia et geographia; C. O. Mülleri de archaeologia, mythologia, antiquitatibus Graecis, Herodoto, odis Pindaricis; G. Sartorii de historia medii aevi. Per omne hoc tempus gratissima consuetudine usus sum Viri spectatissimi Fr. Bouterweck.

Attamen non in eadem academia studia perficienda esse ratus, non invitus amplexus sum consilium Georgia Augusta abeundi, Lipsiae ut alio genere praelectionum frui possem. Rectore Aug. Tittmanno in album receptus audiui lectiones God. Hermanni, Krugii, beati Spohnii, Wendtii, Poelitzii, et Krusii, philologicas, historicas, philosophicas. Ibi vere anni MDCCCXXIII, Graeciae amore impulsus, carminum parvum volumen una cum commilitone edidi.

Lipsiam, quae paulatim gratissimis vinculis altera patria mihi facta erat, tandem reliqui, ut Berolini celeberrimorum virorum disciplina uterer, quorum ratio et ceteras doctrinas et maxime antiquas litteras tractandi iamdudum mihi arriserat. Igitur in hac Vestra universitate praelectionibus Boeckhii fere omnibus, simul exercitationibus in seminario philologico, eodem ac Buttmanno moderantibus, interfui ut sodalis ordinarius; praeterea Hegelii frequentavi scholas philosophicas, Fr. de Raumer historicas, Ritteri geographicas.

Stieglitz, Heinrich Wilhelm August,

De M. Pacuvii Duloreste diss. inaug

Berolinum 1826

Diss. 2039,5

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10848166-6